

RECENZII

Marius Cucu, *Transcendența activă*, Iași, Edit. Institutul European, 2010, 130 p., ISBN: 978-973-611-681-0

Tânărul cercetător și cadru didactic universitar Marius Cucu este adeptul unui stil scriitoricesc filosofic situat în perimetrul unei fenomenologii existențiale cu tentă pronunțat literar-eseistică, într-un cuvânt, el cultivă filosofia ca eseu existențial. Un prim exercițiu de acest gen l-a făcut prin precedentă sa carte, *Pendulări în abstract*¹, destinată probabil să fie pasul pregător al volumului la care ne referim în recenzie de față. Observația de primă instanță este că, din punct de vedere cantitativ, lucrările de acest gen ale autorului amintit nu sunt texte de întindere, deci pot produce dezamăgire celor obișnuiți cu tomurile ample, care analizează teme filosofice diverse pe mai multe sute de pagini. „Handicapul” lipsei de întindere este însă, după cum vom vedea, compensat cu prisosință de substanța foarte densă a scriiturii, care solicită nu numai atenția mereu trează din partea cititorului, dar în special o mare disponibilitate a acestuia spre *imaginația* și *trăirea* celor prezentate într-o narațiune simplă la prima vedere, fără ca firul logic să dispară, astfel încât totul să rămână în zona fabulației – capcană în care mai cad, uneori, unii colegi de breaslă ai universitarului sucevean.

Registrul problematic filosofic abordat de Marius Cucu este unul vast, uzual desfășurat pe axa comportamentelor și trăirilor umane ascetic-tanatice, senzual-erotice și sublim-eroice, cu marca distinctivă a *solitudinalului* suferinței, reveriei și revelației într-un sporul realizat de individ față de sine, pentru sine, în, prin și pentru ceilalți. Important este pasul înainte făcut de autor în cartea *Transcendența activă*, întrucât subiectul abordat rămâne unul dificil și de mare răsunet în filosofie și științele socio-umane. În acest sens, titlurile capitolelor lucrării *Transcendența activă* sunt elocvente: *Sacrificiul sinelui în ascensiunea mistică; Demonizarea eului și introspecția eșuată; Asumarea transcendenței în metamorfozele suferinței; Ipostaza ontică a reculegerii în templu*. Ele reprezintă „studii având ca tematică comună reverberațiile transcendenței ce punctează insular și carismatic complexitatea ontică a mundaneității glisată pe extensia imanentului” (p. 6). Cele patru teme dezvoltate în volum reprezintă așa-numitele „chemări ale absolutului”, cărora omul le răspunde invocând „implorator nu doar transcendența, ci și repoziționarea sa într-o transcendență. Acest pas resurrectorian este un titanic avânt metafizic în care omul dobândește noblețe atemporală, iar transcendența se relevă ca demiurgie activă” (p. 6). Perspectiva lui Marius Cucu asupra omului ca entitate metafizică în relație cu transcendența este una foarte generoasă, în sensul considerării ființei umane sub semnele *activității, transformării și devenirii pozitive de sine*.

Pentru autor, miza supremă a ființării umane este aceea a recâștigării interiorității autentice, periclitată continuu de imersiunea cotidiană în mundanul proteic-metamorfic, superficial și amenințător la adresa eului spiritual profund: „Ființei umane i se răpește răgazul metafizic pentru întoarcerea spre sine, pentru regăsirea calmă a întinderilor lăuntricului. Astfel, ea este pierdută constant în desigurul unei pluralități de stări și contexte ce-i solicită și epuizează vitalitatea primară [...] numai opțiunea personală alege între proiecția în deschiderile spirituale ale lăuntricului neglijând exterioritatea mundană și menținerea în sfera epuizărilor cotidiene, ignorând dimpotrivă posibilitatea saltului în interioritate. Așadar, optarea în esență, pentru transcendent sau immanent revine numai conștiinței individuale [...]” (p. 21 și 22).

Desigur, succesul fenomenalului efemer al vieții de fiecare zi asupra omului – cu consecințe numeroase și grave de ordinul „rătăcirii” ori chiar al pierderii autenticității, se explică și printr-o

¹ M. Cucu, *Pendulări în abstract*, Iași, Edit. Institutul European, 2008, 145 p.

complicitate a ființei umane cu viața trăită, gest menit să estompeze, la extrem, ajungând să eludeze inevitabilul pășirii spre moarte. „La nivelul individualității umane, viața se grăbește spre moarte. Încercarea de-a estompa și încetini această grabă se dovedește de fiecare dată un eșec, dar generează multiple artificii existențiale în interiorul cărora se încearcă exercițiul uitării dramaticului și implacabilului final.” (p. 24–25) Auto-înșelarea, la care recurg atât indivizii, cât și masele, se explică, la un nivel mai adânc, printr-o poziționare strictă în *immanent*, considerat a fi net separat de *transcendent* (este cazul perspectivei empiric-naive, dar și al celei atee, bunăoară), cu convingerea că totul se termină *aici*, fără nicio legătură cu ceea ce este *dincolo*, de unde pierderea sinelui în nenumăratele abisuri ale plăcerii, durerii (suferinței) sau indiferenței față de sine și ceilalți. „În centrul imaginii descurajante se află drept principal personaj moartea, ca finalitate comună a tuturor demersurilor omenești, indiferent de pozitivitatea sau negativitatea lor ca sfârșit infailibil pentru cei înălțați în dragoste sau prăbușiți în ură, purtați de înțelepciune sau rătăcire.” (p. 26)

Totuși, omul nu este condamnat la resemnare și auto-înșelare; el are posibilitatea ca, printr-un efort nobil și eroic, să realizeze saltul uriaș spre înțelegerea și mai ales trăirea transcendenței, nu ca univers juxtapus imanenței, ci ca receptacul al acesteia, în care imanența este cuprinsă și cu care are schimburi osmotice. Este imaginea adusă cu sine de revelația mistică (la care, ne putem întreba, câți dintre noi au, totuși, acces?), deschizătoare de căi spirituale eliberatoare pentru ființa umană de sub tirania imanentului, și care o poartă spre posibilitățile renunțării la efemerul succesiunii clipelor, apoi la sacrificiul și desăvârșirea întru eternitate, prin asumarea misiunii eliberării altor ființe, ca expresie a actului iubirii divine: „[...] în viziunea deschisă de revelația mistică, paradigma umanității inserată fluxului istoric nu se află alături de absolutul nesfârșit al transcendenței, ci este învăluită și scufundată în el.” (p. 28)

Autorul rămâne însă prudent, întrucât asemenea schimbări – cu deosebire cele duse până la capătul intuiibil al extensiunii lor – sunt manifestări umane foarte rare, mai exact spus, tot mai rare, pe măsură ce avansăm spre maximumul posibil al sacrificiului de sine și dăruirii față de ceilalți. Mai mult, ele nu se realizează automat, ci numai cu mari eforturi și într-un timp considerabil, la limită, acela al vieții întregi, presupunând aspectul delicat al voinței mobilizării lor, după ce au fost dobândite și șlefuite, în beneficiul altor ființe umane care au nevoie de ele. De aceea, cu prudență, Marius Cucu scrie: „Cel care, printr-un titanice efort, și-a eliberat conștiința din immanent, proiectând-o neoprit mereu mai aproape de finalitatea transcendentă, depășește faza renunțării și *poate* [subl.ns. I.I.] să se lase pătruns de cea a sacrificiului [...] În ierarhia spre și întru transcendent, dincolo de actul renunțării se întind imensitățile ontice ale sacrificiului pentru ceilalți, sub spectrul divin al dragostei mistice, statutul existențial ce *poate fi* [subl.ns. I.I.] acceptat sau respins de opțiunea voinței individuale.” (p. 35 și 37)

Pe aceste baze ontologice și etico-antropologice, Marius Cucu își continuă și împlinește firesc celelalte capitole ale cărții, analizând și criticând succesiv eul uman demonizat și dezumanizat de răutate, căzut în capcana obsesiei cantitativului și a considerării celorlalți ca adversari, nu parteneri de viață; agonia suferinței fizice sau/și psihice ori spirituale (handicapului) ca prefigurare, trăire și asumare a transcendentului eliberator și vindecător, entitatea suferindului ca „reper de frontieră metafizică între efemeritate și atemporal”; onticul și ontologicul reculegerii simbolice în templul sapiențial al conștiinței efemerității umane și datoriei imense de accedea spre transcendența „activă”. Acest templu cuprinde, în fapt, toate entitățile și ipostazele lumii reale, acolo unde „credinciosul” (nu numai cel propriu-zis practicant, ci oricine crede și acționează în spiritul *activismului întru transcendență*) se reculege și acționează pentru bine, adevăr și frumos, trecând prin ipostazele aparent banale, dar adesea dramatice, ale viețuirii și conviețuirii zilnice: „Plângerea zăbovitoare în fața evidențelor ireversibile ale morții coborâte peste criptă, resurecția estetică întru popasul sub visul hipnotic al artei sau liniștea pășirii întârziate prin spațiul naturii tonifiante, toate acestea sunt forme ale survenirii reculegerii.” (p. 111)

Deoarece autorul cărții, atât cât îl cunoaștem, pare a avea o fire mai degrabă visătoare decât una religioasă, finețea și gravitatea analizelor sale sunt surprinzătoare. Scriitura sa poartă în mare

măsură pecetea metaforei și a figurilor de stil, ceea ce îl recomandă și în domeniul literelor. Din acest punct de vedere, îl sfătuim să revină, în lucrări viitoare, asupra transcrierii unor termeni, precum „culuar”, „ne-țărnuire”, „aparitie cometică”, „opturată”, „imedialitate” ș.a., care diminuează considerabil frumusețea și impactul frazelor curgătoare, inspirat și sugestiv construite ale domniei sale; putem presupune că este vorba de simple greșeli de corectură sau erori tipografice.

Dincolo de asemenea scăpări pasagere, conținutul lucrării și, mai ales, forma expunerii ei sunt deosebit de agreabile, instructive, pe alocuri chiar încântătoare, fapt pentru care îi urăm tânărului coleg de la Suceava multă putere de muncă și succes în continuarea reflecțiilor sale existențiale.

Ionuț Isac

Vasile Marian, *Introducere în economie bănească și de credit*, București, Edit. Academiei Române, 2010, 248 p., ISBN: 978-973-27-1944-2

Cartea intitulată *Introducere în economie bănească și de credit*, semnată de Vasile Marian, face parte din categoria celor greu de încadrat într-o tipologie bine determinată. La prima vedere, cititorul trăiește impresia unui text care seamănă foarte mult cu o contribuție de semantică economică. Astfel de lucrări sunt extrem de rare la noi, ca să nu spunem că lipsesc cu desăvârșire. Pe de altă parte, pe măsură ce ne adâncim în studiu, ne întărim convingerea că avem în față o încercare de clarificare doctrinară, majoritatea comentariilor situându-se la intersecția unor teorii cunoscute în literatura de specialitate. În realitate însă, cartea se situează în întregime pe teritoriul economiei politice, având numeroase nuanțe interdisciplinare.

Desigur, cunoașterea umană reflectă și gradul de elaborare a conceptelor și noțiunilor cu care operăm. De-a lungul timpului, acestea trec prin numeroase schimbări de conținut și chiar sferă de cuprindere. Acest lucru este valabil cu deosebire pentru știința economică, zilnic confruntată cu practica nemijlocită. Pe măsură ce aceasta din urmă descoperă noi elemente în fenomenele și procesele realității obiective, este firesc să înregistrăm schimbări, uneori majore, de imagine, de interpretare. Conținutul multor categorii economice se îmbogățește, se diversifică, afișând noi nuanțe, mai mult sau mai puțin fidele ale activității umane. Urmărindu-le evoluția în timp, ele ne prezintă abaterile, mișcările pline de sinuozități și de accidente prin care teoria economică a trebuit să treacă până a descoperi sămburele tare și peren al sistemului economic.

Din păcate, fiecare teorie și doctrină economică a adăugat câte o „cărămidă” mai mult sau mai puțin potrivită la acest edificiu grandios, unele contribuind la consolidarea lui, altele grăbindu-i ruina, prăbușirea. Curând, s-a ajuns la o mare diversitate de opinii și păreri, la un adevărat mozaic plin de sensuri și expresii diferite, dificil de lămurit. Din acest puzzle verbal, mai exact labirint, riști să nu mai ieși, riști să-ți pierzi orice orientare. Mai mult decât atât, uneori trăim impresia că tot ceea ce am pus deoparte în bagajul de cunoștințe economice generale, considerate, la un moment dat, de uz comun, se dovedește eronat. Este adevărat că, în economie, nu dispunem nici până acum de o terminologie unitară și sunt puține șanse ca, în viitorul apropiat sau chiar mai îndepărtat, să realizăm o unanimitate de păreri. În definitiv, oricine este liber să-și aleagă termenii pentru ceea ce dorește să exprime cu ajutorul lor, cu condiția să le precizeze sensurile, delimitate de alte înțelesuri, pentru a nu spori inutil dificultățile clarificării, operațiune – așa cum însuși autorul recunoaște – foarte importantă pentru știință.

Preocupat de originile cuvintelor, termenilor, noțiunilor, conceptelor și teoriilor economice, Vasile Marian, autorul volumului de față, consideră că o serie întreagă de noțiuni inițiale s-au „degradat”, s-au „erodat”, ajungând să fie folosite ca niște reminiscențe ale limbajului economic. Altele au devenit „înguste”, „limitate”, golite de conținut, fapt ce-l determină să apeleze la alte sintagme sau să propună înlocuirea lor. Unii, afirmă autorul, au început să se „cam sature” de anumite expresii ce, până nu demult, păreau consacrate. Abuzându-se de importanța și numărul mare al

conceptelor, care de care mai subtile și sofisticate, s-a ajuns – după cum consideră autorul – la un fel de „paneconomism noțional”, în cadrul căruia continuă să coexiste definiții divergente și nesatisfăcătoare, termeni obscuri și imprecizi, categorii aparent importante, dar aflate în penumbră, pline de subînțelesuri, supoziții și presupuneri, chiar unele ipoteze de lucru, care s-au dovedit ulterior sursa multor erori ș.a.m.d. Din acest cadru întortocheat, un cititor, posesor al unui alt vocabular de specialitate, nu va reuși să iasă ușor.

Drept urmare, autorul, după ce face lungi incursiuni în literatura de specialitate, se întreabă: „ce-i de făcut”?

Meritul incontestabil al lucrării constă în încercarea autorului de a construi un nou sistem categorial mai coerent, în cadrul căruia fiecare noțiune, fiecare concept să-și găsească un plasament mai exact, astfel încât să ne putem debarasa de ambiguitate, de multitudinea interpretărilor, de jocul de cuvinte, iar bogăția de expresii să nu mai afecteze exactitatea și claritatea lor. Pentru aceasta, autorul își caută tot timpul elemente de sprijin, vine cu argumente noi, în dorința de a contribui constructiv la modernizarea limbajului economic. De aceea, textul conține numeroase propuneri menite să ajute la desprinderea de deprinderile limbajului comun, la delimitarea între aparență și realitate, între vorbărie și claritate. În dorința de a opera cu noțiuni și concepte de o mai mare generalitate, autorul recurge în mod frecvent la redefinirea unora dintre ele, încearcă să le precizeze conotațiile, eliminând, pe cât posibil, anumite divergențe stânjenitoare.

Firește, în acest demers atât de pretențios, autorul nu și-a propus să „demoleze” totul și nici nu afișează pretenția de a fi fost peste tot foarte clar și convingător. Așa cum menționam mai înainte, acolo unde renunță la ceva pune imediat altceva în loc, asumându-și paternitatea ideii și posibilitatea unor critici ulterioare. El se dovedește un foarte bun cunoscător al literaturii de specialitate, pe care o folosește cu discernământ și moderație, chiar dacă deseale trimiteri se arată, pe alocuri, obositoare.

În această ordine de idei, lectura cărții ar fi putut lăsa loc și altor recomandări. Astfel, poate n-ar fi fost lipsită de importanță încadrarea mai clară a diferitelor concepte și noțiuni în contextul teoriilor și doctrinelor care s-au succedat de-a lungul anilor. Se știe că fiecare dintre aceste teorii și doctrine și-a creat propriul sistem categorial, ca expresie directă a sistemului de interese pe care-l exprimau. Desigur, întotdeauna au existat și elemente comune, elemente de împrumut și chiar de continuitate, dar, în esența lor, aceste noțiuni și concepte au exprimat anumite interese economice. Iată de ce nu putem pretinde ca ele să fie aceleași de-a lungul vremii și nici să semene între ele.

De asemenea, poate că textul ar fi câștigat din punct de vedere științific dacă s-ar fi renunțat la anumite pasaje cu accente jurnalistice, care nu-și găsesc locul printre comentariile atât de documentate legate de avatarele științei economice.

Oricum, aspectele de mai sus nu umbresc în nici un fel calitatea lucrării, care merită să fie citită, deoarece reprezintă o contribuție interesantă la dezvoltarea teoriei economice generale.

Gheorghe Postelnicu

Lucian Blaga, *Filozofia stilului*, Eugeniu Nistor (ed.), Târgu-Mureș, Edit. Ardealul, 2011, 131 p., ISBN: 978-973-8406-85-8

A treia reeditare anastatică succesivă realizată de Eugeniu Nistor din opera lui Lucian Blaga vizează *Filozofia stilului* (cu litera „z” în original, ediția princeps, Editura „Cultura Națională”, 1924), prefigurează sistemul său filosofic și anunță linia generală a spiritualității sale extrem de elevate. În acest sens, a se vedea, de pildă, considerațiile finale ale cărții – în special subcapitolul *Absolutul* al capitolului *Stiluri fundamentale* – unde considerațiile lui Blaga făcute pe teren estetic-metafizic răzbat, în interpretarea de astăzi, pe terenul antropologiei și filosofiei social-politice. Din punctul nostru de vedere, este și partea cea mai actuală a scrierii filosofului ardelean, cu evidente deschideri spre inter- și trans-disciplinaritate.

Care ar fi motivul unei atari pretenții? Felul în care Blaga discută conceptul de „dogmă”, relaționându-l cu acela de „absolut”, anticipează prima trilogie a sistemului său metafizic (*Trilogia cunoașterii*), anunțând în nuce *Eonul dogmatic*, dar și teoria „matricei stilistice”, expusă în *Trilogia culturii*. Referindu-se la perioada antichității târzii, a îmbinării sfârșitului elenismului cu începutul creștinismul (unde ideea de „absolut” stă la temelia bisericii), el scrie astfel: „Preocupările intelectuale sfârșesc în dogmă. Dogma e formula absolutului. Ea întrece puterile intelectuale ale omului izolat, ea e opera unei colectivități supraindividuale, pătrunse de o inspirație comună. Individul e un simplu mijloc al absolutului.” (p. 60) Desigur, sensul original al conceptului de „dogmă”, provenit din lumea teologic-religioasă, modelează specific sufletul individual, care este străbătut de gândul absolutului. Din această perspectivă, Blaga enunță – am spune că o face în maniera lui Spinoza – „modurile” vieții sufletești: colectivismul spiritual, anonimatul, biserica, dezvoltarea ideilor în formă de comentariu, dogma, arta simbolică și abstractă (p. 65).

Excursul istorico-filosofic și artistic întreprins de Blaga în lucrarea amintită se condensează și capătă o expresie tematică de laitmotiv la finalul acesteia, chiar înainte de *Concluzii*. Acolo, într-o *Noiă* care poate scăpa atenției cititorului, Blaga se străduiește să clarifice sensul cuvântului „dogmă” – ne referim la noul sens pe care i-l acordă filosoful din Lancrăm, într-o viziune pe care nu ne sfîim să o caracterizăm drept *inter- și trans-disciplinară*. Delimitându-se de filosofia lui Bergson, după care „realitatea sau cel puțin fracțiunea ei de vitalitate și de conștiință e în fond de natură irațională, de necuprins prin termeni raționali” (p. 73), Blaga analizează comparativ două cazuri celebre de „formulări dogmatice” din istoria umanității, unul al dogmei Sfintei Treimi (Dumnezeu este Unul în Ființă și Întreit în Persoane), iar celălalt al enunțului lui Einstein privind viteza luminii în vid (300.000 km/s, indiferent de mediul în care se propagă). În ambele cazuri, formularea dogmatică a realității nu se „spere” de irațional, ci îl primește ca *element constitutiv*: „Înțelegem prin dogmatism în rândul întâi acest fel de a formula o realitate, primind partea ei de irațional ca factor constitutiv în definiție. Ceea ce caracterizează dogma e *iraționalitatea ei bene fundata* [...] unicul drum ce ne rămâne spre această realitate e deci cel indicat al formulării iraționale. De aceea zicem că dogma are o iraționalitate *bine întemeiată*.” (p. 76) Așa se vor fundamenta metodologia antinomiei transfigurate și statutul intelectului ecstetic în viitoarele opere ale metafizicii trilogiale blagiene.

Subtextul istorico-politic al considerațiilor autorului român este și la ora actuală demn de luat în considerare, fiindcă se pare că Blaga avea rețineri (eventual și temeri) față de cursul ulterior al vieții istoric-empirice a popoarelor europene, distinctă, posibil ostilă față de asumptiile metafizice: „Care va fi însă dogma de mâine și ce înfățișare concretă va avea colectivismul spiritual, nu se poate întrezări, nici măcar aproximativ. E sarcina istoriei să le creeze [...] Dacă alcătuirea spirituală colectivă a viitorului nu va fi o creațiune izvorâtă numai și numai din nevoile adânci ale vremii, istoria dă desigur greș.” (p. 77) Scriind astfel, îți vine să crezi că Blaga aproape a intuit care urma să fie *dogma* non-metafizică, ruinătoare a celei metafizice, pentru viitorul apropiat în această parte a continentului, fiindu-i oarecum teamă să o formuleze explicit, așa cum în antichitatea orientală pronunțarea numelui unui zeu malefic îi putea stârni acestuia forțele distrugătoare irepresibile! Oricum, se poate susține că el nu mai are aici în vedere numai domeniul strict artistic, obiectul predilect al *Filosofiei stilului*, ci întreaga cultură, societate și istorie pentru o bună perioadă de timp: „Organizarea sufletelor se face în semnul absolutului. Forțe anonime vor crea noua împărăție a spiritului. În ea nu se va putea intra decât anonim. În cele din urmă anonimatul nu înseamnă în cazul acesta decât jertfirea individualității ca individualitate și prefacerea ei în forță pusă în serviciul unui gând, care o întrece.” (*Ibidem*)

Acele „forțe anonime” care cereau „o credință impersonală” și o „etică a anonimatului” începuseră deja să-i dea târcoale lui Blaga la modul foarte personal și deloc etic (a se vedea soarta nefericită a cărții în discuție, lucrare respinsă ca teză de docență a lui Blaga pentru postul de suplinitor la Catedra de estetică a Universității din Cluj, în anul 1924 – episod repovestit de Eugeniu Nistor). Să fi fost „anonimul” în mintea lui Blaga doar un semn al „Marelui Anonim”? Ori poate, cu o subtilitate pe care tindem a i-o atribui pe nemerit și superfluu, el desemnează și „micii anonimi”, mărunții care fac istoria mică și meschină în toate timpurile? Fapt este că, peste nici un deceniu și jumătate, după

alte peripeții, Blaga va ajunge totuși profesor la acea Universitate, de unde, după un alt deceniu, va fi „debarcat” la comanda „anonimității” ideologice comuniste.

Mai mult ignorată decât cunoscută și re-cunoscută pe plan valoric pentru ansamblul creației filosofice a lui Blaga, *Filosofia stilului* rămâne, în pofida dimensiunii sale reduse, o piesă originală, bine documentată, inspirat scrisă și cu interesante accente finale. Meritul editorului rămâne important, el remarcând asemenea aspecte în postfața *Despre stil și metamorfozele stilului*: „[...] Pornind de la aceste glose despre stil, Lucian Blaga va configura o teorie filosofică originală și fundamentală, nu numai despre sistemul său de gândire: *matricea stilistică*!” (p. 123)

Ionuț Isac

Mihai Pascaru, *Cuțitul de vânătoare. Întâmplări din Munții Apuseni*, Constantin Cubleşan (Prefață), Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2011, 142 p., ISBN: 978-973-757-422-0

Mihai Pascaru se află deja la al doilea său volum de proză și nu încetează să-și surprindă cititorul prin vigoarea verbului pe care timp îndelungat l-a exersat exclusiv în perimetrul discursului științific de tip sociologic ce l-a consacrat ca profesor universitar.

Volumul *Piramida* (Editura Eikon, 2010), ce l-a lansat ca personaj pe Andrei Dumitriu, copil dintr-un sat de munte de pe malurile aceleiași Bistrițe ce a marcat la un moment dat și anii copilăriei lui Nică a lui Ștefan a Petrei (vezi episodul cu caprele Irinucăi), ne-a familiarizat cu universul unui prozator fascinant, atât prin savoarea situațiilor descrise, cât și prin capacitatea de a demola și reinstitui simbolic matricea comunității satești românești. Copilăria lui Andrei Dumitriu din *Piramida* ne-a prilejuit accesul la o lume fin brodată între un realism naturalist și un fantastic arhetipal, care și-a dovedit virtutea de a marca referențial sensibilitatea cititorului.

Proza lui Mihai Pascaru strânsă în volumul *Piramida* este asemenea unui mozaic roman destinat să orneze curtea interioară a casei. Câtă vreme calci pe imaginile ce îl compun, nu realizezi esteticul și sensul compoziției, ci înregistrezi doar excitarea datorată netezimii pietrei cizelate. Trebuie să urci neapărat la nivelul caturilor superioare ca să îi sesizezi logica și să te lași sedus de armonia întregului.

Cele treizeci și nouă de proze scurte ce alcătuiesc volumul pot fi oricând citite separat, fiind fiecare un expresiv segment de viață care are un tâlc propriu. Construcția lor individuală are ceva dintr-un film de scurt metraj cu personaje individualizate, cu grupuri și teme narrative solide, cu o paginare scenică subtilă căreia nu-i lipsesc tensiunea și surpriza deznodământului. Dar personajul ce unifică aceste miniuniversuri, Andrei Dumitriu, nu este un copil oarecare aflat pe drumul maturizării în lumea satului comunist. Andrei Dumitriu nu trăiește prins în hățișul determinărilor socio-istorice ale unui tipic sat de munte din Moldova lui Ceaușescu, pentru simplul motiv că în cazul lui lumea maturilor nu este decât o temă paralelă pe care încearcă să o traducă în datele logicii proprii. Efortul lui Andrei de a înțelege „modul cum au fost aduși pe lume copiii” îl va face părtaș la nașterea unui frate fără ca acest eveniment să reducă în vreo măsură „tainele lumii”. Însetat de esență, copilul nu este deloc mișcat de apariția fizică a unui alt copil. El este uluit de procedeul prin care acesta primește glasul. Nu nașterea, ci palma aplicată copilului pentru a elibera primul strigăt rămâne misterul pe care el nu îl poate dezlega și care îl va face mai departe să creadă că, fără dubiu, copiii sunt făcuți din cârpe, cum de atâtea ori i-a spus mama sa, dar viața lor este un fapt inexplicabil. Ființa satului în care Andrei își trăiește copilăria nu are nici o determinare pozitivă, nici o dimensiune obiectivă, tot acest univers este un produs al logicii personajului care atribuie sens lucrurilor din proximitatea sa. Ineditul situațiilor în care este pus Andrei Dumitriu izvorăște din poziția lui de făcător al lumii. Aventura sa este o aventură ontologică, el nu imită și nu sondează modurile de a face, el le inițiază și le experimentează, iar grupul de copii din jurul lui Andrei îl percep corect pe acesta, îl cred capabil să explice, să negocieze, să inițieze totul, fapt pentru care ei se constituie în armata lui, în rezon, în coautori.

Cuțitul de vânătoare, cu subtitlul *Întâmplări din Munții Apuseni*, volum apărut la Editura clujeană Eikon în 2011, îl are ca personaj-liant al prozelor ce compun volumul pe același Andrei Dumitriu, de data aceasta în postura de student în sociologie la universitatea din Cluj-Napoca, aflat în practică sociologică la Abrud și în Apusenii din jur. Andrei Dumitriu, prezent ca o conștiință martor aparent obiectivă și neimplicată, așa cum îi prescrie sociologului orice manual de deontologie, este în fapt cel care decantează peisajul uman și îl transformă în subiect al scrierilor adunate în volumul de față.

Lectura celor douăzeci și trei de proze scurte ce sunt reunite în prezentul volum se poate face în chei diferite, dar credem că este benefică sesizarea elementului care le transformă pe acestea în fațetele unei construcții epice unitare, și anume mirarea observatorului Andrei Dumitriu, care dilată realitatea până la dimensiunea fantasticului. Andrei Dumitriu nu este un sociolog, ci un coparticipant, un personaj atent la detaliile semnificative ale unei lumi căzute în derizoriu și schizofrenie prin presiunea sistemului comunist în care este forțată să se integreze. Această perspectivă este susținută chiar de prozator, care în *Balconul* ni-l prezintă pe studentul în sociologie „la lucru”, efectuând o observație sociologică ce sfârșește prin supradimensionarea fizică a observatorului, astfel încât brațele lui se lungesc străbătând spațiul dintre două clădiri până la balcoanele ce făceau obiectul observației. Brațele devin niște fire lungi terminate cu două palme. Descoperite de primar în timp ce se întorcea acasă, acesta exclamă: „– Mama lor de *vinituri*! Ne-au umplut orașul de minuni aiurea! Hai înapoi la primărie să sunăm Securitatea!”

Iar consecința este că „I-au trebuit vreo două zile lui Andrei Dumitriu ca să își recupereze cu toată forma lor cele două brațe și cam tot atât i-a trebuit și Miliției ca să ajungă la el.

Până la sfârșitul lunii a tot scris la declarații...”

Primarul Alex Denunțiu este departe de a fi o autoritate autentică, dar dispune de tehnici perfect adaptate stilului sistemului pe care îl servește de a construi aparențe și de a obține realizările reclamate de șefii de la județ.

Este surprinzătoare modalitatea plastică a prozatorului de a porni aparent de la fapte cotidiene banale și de a ajunge la situații derulate după o logică paradoxală specifică miracolului. Ansamblul pare firesc, dar fiecare element al construcției este alterat de o esență străină întregului din care face parte.

Așa cum proza din volumul *Piramida* nu are nimic comun cu memorialistica și nici cu povestirea, nici cele din *Cuțitul de vânătoare. Întâmplări din Munții Apuseni* nu sunt autentice *întâmplări*, ci construcții narative ce au ca efect transportarea cititorului în peisajul sufletesc al unui observator avizat, care vizionează lumea sistematic și îi penetrează sensul grotesc cu finețea unui bisturiu ce separă cangrena de corpul sănătos.

Lectura cărții lui Mihai Pascaru se face fără dificultate, grație stilului rafinat al prozatorului, care te prinde ușor, te incită și te fidelizează prin prospețimea textului și sinceritatea discursului. Revenirea asupra textului te recompensează cu noi nuanțe, pe care simpla urmărire a firului epic, incitant la primă lectură, te poate face să nu le sesizezi. Întrucât în volumul *Cuțitul de vânătoare* ne aflăm în fața unor straturi succesive de sensuri condensate într-o formă originală și insolită, ne permitem să afirmăm că proza despre care vorbim este produsul unui talent solid și promițător, care nu are nimic comun cu preocupările științifice ale profesorului universitar, ci datorează totul unei dimensiuni a personalității lui Mihai Pascaru, pe care acesta a decis să o releve publicului său mai târziu decât merita poate să o facă. Simțim nevoia să subliniem distanța dintre universitar și prozator spre a nu fi lectorul înclinat să caute *livrescul* în proza lui Mihai Pascaru și să piardă partea cea mai valoroasă a acesteia, adică sinceritatea și franchețea ei.

Salutăm în paginile pe care ni le-a oferit Mihai Pascaru în cele două volume de proză publicate în ultimii doi ani un fericit model de curaj. Curajul celui care, ajuns la o anumită prestatanță într-un domeniu, își asumă totuși riscul de a provoca un nou destin, de a găsi un alt sens al ființei proprii. Mihai Pascaru a reușit să ne surprindă și să ne convingă: este un prozator adevărat.

Rodica-Silvia Stănea

Vasile Mihai Cucerzan, *Agronomia socială*, Cluj-Napoca, Edit. AcademicPres, 2010, 113 p., ISBN: 978-973-744-227-7

Preocupat de problemele mediului rural, atât pe linia investigării acestora, cât și pe cea a identificării unor soluții pentru dezvoltarea sa în contextul actual al globalizării, tânărul cercetător clujean M. Cucerzan consideră că, pentru epoca de tranziție în care este angrenată acum societatea românească, „experiența agronomiei sociale poate oferi unele soluții eficiente pentru organizarea și funcționarea modernă a satului și agriculturii țării noastre” (p. 9).

Autor al unei lucrări consacrate întemeietorului învățământului superior agronomic din Cluj și, în același timp, unul dintre promotorii agronomiei sociale în România (*Profesorul Mihai Șerban despre „agronomia socială”*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005), M. Cucerzan revine asupra acestei teme, de data aceasta cu o lucrare de sinteză privind preocupările românești în domeniu. Insistența sa pe linia aducerii în actualitate a acestei discipline este salutară, în condițiile în care agronomia socială poate contribui efectiv, alături de sociologia rurală, sociologia agriculturii și economia agrară, la dezvoltarea durabilă a agriculturii și a mediului rural în general.

Reiterând ideea îndeobște cunoscută și afirmată – că problema rurală reprezintă o constantă a culturii noastre naționale, autorul conturează în prima parte a lucrării coordonatele abordării acestei probleme în cultura românească. După un preambul în care sunt schițate *premisele obiective ale interesului față de sat și țăran*, „materialul empiric” (diferitele abordări ale problemei) este ordonat în patru subdiviziuni: 1) *satul și țăranul român în atenția unor oameni de cultură literară și artistică* (începând cu primii observatori și înregistrați „calificați” ai scenei rurale – D. Cantemir, D. Golescu, I. Codru-Drăgușanu – și continuând cu literații și artiști din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea – M. Eminescu, I. Slavici, N. Grigorescu, L. Rebreanu, I. Agârbiceanu, L. Blaga etc. –, care au immortalizat în opera lor imagini memorabile din viața satului și a țăranului român); 2) *concepții economice și social-politice românești despre sat* (sunt „inventariați” autorii cu cele mai importante contribuții în plan economic, politic și sociologic: Ion Ionescu de la Brad, M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, I. C. Brătianu, C. Dobrogeanu-Gherea, C. Stere etc. În acest context, o atenție deosebită i se acordă, cu deplin temei, lui Virgil Madgearu, unul dintre cei mai competenți analiști ai societății românești interbelice); 3) *sociologia românească a satului* (marcată de activitatea Școlii monografice de la București, căreia autorul îi alătură, în mod justificat, realizările pe acest teren ale „școlii clujene de sociologie”, prin reprezentantul ei, George Em. Marica); 4) *problema satului în presa „rurală” și culturală*.

Deosebit de sugestive pentru tema dezbătută sunt și scurtele extrase din publicistica unor oameni de cultură reprezentativi (scriitori, filosofi, artiști), cuprinzând opiniile acestora cu privire la realitățile rurale românești, la semnificația lor istorică și culturală.

Subliniind complexitatea măsurilor și soluțiilor considerate oportune pentru rezolvarea problemelor satului, autorul se oprește în partea a doua a lucrării asupra uneia dintre acestea, agronomia socială. În opinia sa, în contextul românesc al disciplinei sunt notabile contribuțiile următorilor autori: 1) Paul Rosiade, remarcat mai ales pentru „versiunea românească” a lucrării *Principiile și metodele de lucru ale agronomiei sociale*, aparținând unuia dintre „clasicii” acestei concepții – A. Căjanov; 2) Crum Mihăilescu, autorul unui studiu despre agronomia socială, definită de el ca „știință a sistemelor de îndrumare agricolă”, precum și al studiului *Pregătirea pedagogică și agrosocială a agronomului*; 3) Nicolae Constantinescu-Ismail, remarcat prin lucrarea *Problema agronomiei sociale în România*, în care se accentuează necesitatea creșterii științei și conștiinței în dezvoltarea agriculturii, satului și țăranului; 4) Stanciu Stoian, autorul binecunoscutei și monumentalei lucrări *Sociologia și pedagogia satului* (în care și-a valorificat experiența de „monografist”), precum și al unei lucrări consacrate direct domeniului – *Agronomia socială ca mijloc de educație social-agrară a țăranimii. Temeiurile și insuficiența ei*; 5) Mihai Șerban, un agronom cu largă deschidere spre problematica sociologiei și economiei (în lucrările *Problemele noastre social-agrare* și *Tendențele de evoluție ale clasei țărești*), autor al lucrării *Introducere în studiul agronomiei sociale* și titularul unui curs de agronomie socială la Academia de Înalte Studii

Agronomice din Cluj, care viza familiarizarea viitorilor agronomi cu elemente de politică socială rurală, pornind de la ideea că agronomul comunal este un factor potențial de ridicare a satului.

Deși nu are amploarea presupusă de un asemenea subiect, fapt subliniat, de altfel, chiar de autor (p. 40), lucrarea reușește să cuprindă problematica agronomiei sociale românești, așa cum s-a conturat ea în lucrările autorilor mai sus menționați, și să evidențieze actualitatea unor idei și soluții formulate de către aceștia. Un pas mai departe pe acest teren al autorului ei, actualmente cadru didactic la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca, l-ar constitui insistența sa în direcția reintroducerii agronomiei sociale în învățământul superior agronomic, în condițiile în care rolul agronomului în comunitatea rurală românească este încă unul foarte important.

Andrei Negru

Vasile Pleșca, *Liberalismul și democrația în dezbateri contemporane*, Iași, Edit. Institutul European, 2011, 300 p., ISBN: 978-973-611-789-3

Cartea cercetătorului Vasile Pleșca² – rod al unor intense și fructuoase cercetări în domenii comunicante, cum sunt epistemologia și filosofia social-politică, politologia și istoria doctrinelor politice, pentru a le enumera pe cele mai importante – are un titlu foarte incitant, deschis unui câmp foarte larg al dezbaterii, analizelor și interpretărilor. Ea reprezintă un demers al rememorării și reconstrucției momentelor-cheie ale istoriei conceptuale (și empiric-reale) a doctrinelor liberalismului și democrației, reciproc influențabile într-o multitudine de variante, prin gânditori excepționali, regimuri și sisteme social-politice, stând sub pecetea unei dezamăgiri sau, cel puțin, a unei deziluzii: liberalismul, așa cum este el înțeles astăzi, nu pare să mai aibă prea multe în comun cu liberalismul clasic, iar democrația, așa cum este ea practică în zilele noastre, devine tot mai greu de recunoscut față de ce era ea (și putea să fie) numai cu câteva decenii în urmă, devenind tot mai puțin compatibilă cu liberalismul. Între dorința idealist-generoasă a promovării drepturilor și libertăților individului în fața structurilor instituțional-statale și protectoratul acestora din urmă față de ele, în forme incomplet predictibile, se întinde tot registrul discuțiilor din carte; în fapt, cam tot ce s-a putut și se poate vedea în lumea în care trăim, în materie de viață social-politică.

Citind *Liberalismul și democrația în dezbateri contemporane*, am putea spune, mergând pe urmele comentariului făcut de Constantin Noica la *Republica* lui Platon (care afirma că nu este vorba acolo de un tip ideal de stat sau de politică, ci de un tip ideal de om), că nu avem de-a face cu o carte despre cuvinte frumoase, așa cum spune chiar la început autorul său. Păstrând proporțiile și punând între paranteze sintagma „ideal”, este vorba, în opusul lui Vasile Pleșca, de tipul sau tipurile umane de astăzi, de politicieni, guvernanți, factori de putere cu față umană (mai mult sau mai puțin vizibilă) și „simpli cetățeni”, indivizi trăitori ai vieții de toate zilele. Ce anume îi mai leagă pe aceștia unii de alții? Ce pot să mai aibă ei în comun, într-un timp crucial al recesiunii și crizelor economice, când populismul și democratura se arată a fi poate cei mai mari dușmani ai achizițiilor democratice din ultimele secole? Mai poate fi „reinventat” politicianul care să se ridice la nivelul dificultăților primelor decenii din mileniul III, în măsură să dea un nou curs deciziilor guvernamentale, astfel încât rațiunea de stat, progresul economico-social și interesul public să poată fi conciliate satisfăcător? Mai există soluții pentru ca masele, comunitățile, și națiunile să nu se scufunde în marasmul indiferenței și al deznădejdi confruntându-se cu intervențiile statelor (nu întotdeauna eficiente și justificate) în

² PhD, bursier post-doctoral (Proiect POSDRU/ID 56815 „Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, Academia Română, Filiala Iași). Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului „Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, cofinanțat din Fondul Social European și de Guvernul României prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

viețile lor, pe fondul proliferării viciilor interne ale unui sistem politic liberal-democratic cu tentă tot mai pronunțată schizoidă, fără adversari (sau măcar parteneri viabili de dialog) externi democrației?

Cu politica se întâmplă, credem noi, ca și cu oricare alt domeniu al socialului ori al vieții de fiecare zi: devine în timp așa cum este (mai bine sau mai rău) înțeles și aplicat, modelat fiind de proiecțiile, raționalizările, aspirațiile, dorințele și, nu în ultimul rând, de faptele oamenilor. Scrisă cu o bună stăpânire a arsenalului științific, cu preocupare pentru distincția și claritatea argumentului, într-o înlănțuire logică, progresiv-analitică, dar și sintetică de capitole inspirat intitulate, cartea atrage atenția – inclusiv prin autorii prefetei și postfetei (T. Dima și D. Șandru) – asupra faptului că, dincolo de teorii elegante și dispute teoretice seducătoare, liberalismul de astăzi s-a transformat în opusul a ceea ce era el la începuturi, democrația a ajuns să însemne aproape orice, iar între politică și morală este o prăpastie mai mare ca oricând. Dacă este să se inventarieze și să se pună în operă avantajele democrației față de alte regimuri politice, atunci trebuie subliniat, așa cum o face într-un loc și autorul, că aceasta nu înseamnă a repeta obsesiv ideile de libertate și egalitate (cum prea frecvent s-a făcut și încă se mai face la noi), a discuta în contradictoriu și la nesfârșit despre principii, teorii și posibilități ale sistemului democratic, ci mai ales a pune democrația în practică, prin decizii fundamentate rațional-științific, care duc la succes și, în ultimă analiză, la progres social. Considerăm că examenul atent al neajunsurilor și eșecurilor democrației românești din 1990 încoace arată că acestea sunt în mare măsură datorate cantonării în zona sintagmelor sterile, a angajamentelor nerespectate niciodată și fără termene precise de punere în aplicare, a lucrurilor bune care s-au transformat în contrariul lor fiindcă le-a expirat timpul de viață înainte de a apuca să-l trăiască.

Meritoriu este efortul autorului de a discuta științific toate problemele expuse în capitolele cărții (*Principii ale liberalismului sau liberalismul ca filosofie politică; Democrația liberală; Noul discurs al democrației. Deliberarea rațională; În loc de încheiere. Stat liberal versus stat social; Postscriptum: cunoașterea în politică*), aplicând o metodologie pertinentă cercetării și păstrând o atitudine echilibrată, pornind din paradigma liberalismului clasic. Bibliografia de circa 130 de titluri stă mărturie a străduinței sale de a avea în vedere autorii reprezentativi și consacrați ai domeniului, ale căror lucrări, argumente și puncte de vedere le analizează pe tot parcursul cărții. Îi dorim foarte mult să scrie cât mai curând o altă carte, în care să aplice aceste explorări teoretice analitic-critice la avatarurile democrației românești din ultimele două decade și ceva. Suntem convinși că am avea din nou de-a face cu una dintre cărțile pe care merită să le citești cu folos, chiar dacă nu ești politolog sau cercetător profesionist al filosofiei sociale.

Ionuț Isac

Shafique Keshavjee, *Regele, înțeleptul și bufonul. Marele turnir al religiilor*, București, Edit. Nemira, 2011, 268 p., ISBN: 978-606-579-203-6

„Într-o țară îndepărtată trăia un popor pașnic.” Începe ca o poveste și, din multe puncte de vedere, chiar este o poveste. Însă este mai mult decât o poveste. *Regele, înțeleptul și bufonul* este, în fapt, un tratat de istoria religiilor, scris pe înțelesul tuturor. Autorul lui, dr. Shafique Keshavjee, este specializat în istoria comparată a religiilor, iar teza lui de doctorat (*Mircea Eliade et la coïncidence des opposés ou l'existence en duel*) a primit premiul Societății Academice din Vaud (Elveția) „pentru un studiu de excelență dedicat gândirii lui Mircea Eliade”.

Revenind la povestea noastră, în urma unui vis straniu, *Regele* se hotărăște să lanseze un mare turnir al religiilor care să aibă ca scop găsirea unui răspuns la întrebarea „cine este Dumnezeu?” Era un rege bun, care avea grijă de poporul lui. O spune chiar el, înainte de a lua decizia legată de turnir: „Le-am dat muncă și distracții, pâine și jocuri. Dar ceea ce lipsește, poate, poporului meu este un *Sens* care să-i orienteze. Poporul meu are nevoie de o religie adevărată!” (p. 19)

„Care anume? întrebă *Bufonul*, cu un aer prefăcut. Cea iudaică, cea creștină sau cea musulmană? Religia hindusă sau cea budistă? Șintoistă, taoistă sau confucianistă? Sau poate toate la

un loc? Sau niciuna dintre ele?” (p. 19) Întrebările Bufonului i-au dat Regelui ideea turnirului: „Și dacă am invita reprezentanți de seamă ai tuturor religiilor să vină să ne prezinte credința lor? Am putea atunci să o alegem pe cea mai bună” (p. 20), este de părere Regele. Și Jocul începe de aici...

Precum marele împărat mogul Akbar, care și-a condus țara în spiritul egalității credințelor religioase³, Regele din povestea noastră convoacă reprezentanți ai marilor religii la un dialog pe teme dintre cele mai diverse. Invitații lui își reprezintă cu demnitate credința: „pentru echipa creștinismului, doctorul Christian Clément din Elveția. [...] Pentru echipa iudaismului, rabinul David Halevy, din Israel... Pentru echipa hinduismului, Swami Krishnānanda, din India... Pentru echipa budismului, maestrul și călugărul Rahula, din Sri Lanka... Și pentru echipa ateismului, profesorul Alain Tannier, din Franța. [...] Și pentru echipa islamismului, șeicul și imamul Ali ben Ahmed, din Egipt” (p. 26–27).

Pe rând, fiecare dintre aceștia „va trebui să prezinte pe întemeietorul și fundamentele religiei sale, un text capital din tradiția sa și o parabolă semnificativă” (p. 28).

Jocul este deschis de ateu, care își prezintă argumentele făcând apel atât la Feuerbach, Marx, Darwin sau Freud, cât și la textele biblice sau la maxima lui Stendhal: „Singura scuza a lui Dumnezeu este că nu există” (p. 36). Prezentarea ateului stârnește, cum de altfel era de așteptat, dispute. Dacă unii dintre invitați părăsesc sala, alții aleg să îi combată argumentele: „La origine, există *ceva*, un fel de energie indescritibilă, făcută din *materie* și din *antimaterie*, din care universul va prinde formă. Singura întrebare pe care o pun eu este: de unde vine această *energie*? [...] De ce există mai curând *ceva* decât nimic?” (intervenția rabinului, p. 39)

Pe rând, reprezentanții religiilor își prezintă argumentele, fondatorii, textele sacre, rugăciunile și practicile, preceptele de conduită. De asemenea, au loc discuții aprinse pe marginea diferitelor interpretări ale ideii de *sacru* și foarte interesante sunt „exemplificările” prin care un reprezentant sau altul alege să își susțină religia: „Un om fără Dumnezeu este ca o floare fără pământ. Ofilirea nu-i vine din Absolut, ci din absoluta lui dezrădăcinare” (părerea rabinului, p. 51).

Intervențiile publicului sunt și ele remarcabile. O doamnă din sală se lansează, la un moment dat, într-o predică unificatoare: „Trebuie ca toate religiile să-și dea în sfârșit mâna [...]. Ce importanță are că ești budist sau hindus, evreu, creștin sau musulman? Peste tot este același Dumnezeu de iubire care se exprimă. De ce să vorbim de diferențe când sunt atâtea similitudini? Rațiunea este cea care desparte și izolează, pe când intuiția unifică și armonizează. Buddha, Iisus, Moise, Muhammad sau Krishna, ce importanță are mesagerul când mesajul este același...” (p. 76).

Către final, invitații sunt rugați să sintetizeze în două cuvinte esența religiei pe care o reprezintă. „*Har* și *solidaritate*. Iată cei doi plămâni ai credinței creștine. [...] *Harul* este Dumnezeu care se apleacă binevoitor spre orice ființă pentru a ne antrena pe noi toți în bucuria sa. *Solidaritatea* este Dumnezeu care se aliază definitiv cu umanitatea și cu întreaga creație pentru a trezi relații de dreptate și iubire”, spune dr. Clément, reprezentantul creștinismului. „*Sfințenie* și *credință* sunt două din atributele cele mai importante în cadrul iudaismului”, este de părere Rabinul Halevy. „În Coran, *milostivenia* și *supunerea* sunt două realități fundamentale. Allah este *Milostivul*. El este acela care a creat universul și și-a trimis profeții. [...] Prin *supunere* – *islâm* –, adică restituirea iubitoare a vieților noastre individuale și sociale lui Dumnezeu, lumea poate să-și regăsească identitatea sa adevărată și originară”, continuă imamul Ali ben Ahmed. „*Libertate* și *nemurire* constituie esența hinduismului, în lumea noastră sfâșiată între bine și rău, sănătate și boală, iubire și ură, viață și moarte, aspirația noastră profundă este cea a *libertății*”, este de părere Swami Krishnānanda. Maestrul Rahula continuă cu învățătura lui Buddha, după care „omenirea are cea mai mare nevoie de *detașare* și *compasiune*.”

³ Convinși că nicio religie nu poate afirma cu tărie că este singura adevărată, Akbar – regele ce a condus Imperiul Mogul (India de azi) și a întemeiat forturi de o extraordinară frumusețe – a creat un dialog între religii. Până în 1580 a pus bazele unei politici statale care, dincolo de faptul că tolera toate religiile, afirma că toate sunt egale. Aceste măsuri în domeniul religios, alături de reformele administrative, arată un rege ce pune accentul pe rațiune, lucru pe care nu-l făcea la fel de bine niciunul dintre contemporanii săi din Europa, nici măcar Elisabeta I, cea care, de altfel, îi scria într-o scrisoare din 1585 că veștile despre „umanitatea” lui au ajuns până la ea.

[...] Prin *compasiune*, căutăm să arătăm tuturor ființelor calea eliberării, până la dispariția completă a suferinței.”

Surpriza vine însă de la ateul Alain Tanier, care oferă un discurs aproape religios: „*Complexitate și umanitate* sunt cele două cuvinte care îmi vin în minte. O lege a *complexității* poate fi descifrată în sinuoasa evoluție a universului, produs al întâmplării și al necesității, al nenumăratelor mutații și al selecțiilor continue. [...] De la mai simplu la mai elaborat, de la haos la ordine, de la materie la viață, complexitatea pare a fi la lucru și poate va mai lucra încă. *Umanitatea* noastră este rumoasă și fragilă. [...] Tributari unei lungi și misterioase istorii, trebuie să apărăm umanitatea de forțele ei de autodistrugere.” La finalul unei asemenea „dispute”, o decizie e foarte greu de luat. Și asta pentru că, așa cum e de părere Înțeleptul, „Dumnezeu este întotdeauna mai mare decât ideea de Dumnezeu și realitatea mai complexă decât experiența realității aflate în posesia noastră...” (p. 222).

La încheierea turnirului, Regele este incapabil să ia o decizie și, astfel, să premieze o religie anume și să o aleagă ca religie în regatul său. „Religia care mi se pare cea mai potrivită este religia... pe care o voi alege pentru viața mea personală. Ca Rege, eu nu o pot impune întregului popor. Sfatul meu trebuie să rămână laic pentru ca fiecare bărbat sau femeie să fie liber să hotărască ceea ce îi pare a fi Adevărul esențial. *Dumnezeu, dacă există, este singurul care poate să acorde o medalie de aur*” (p. 224).

Concluzia este că... nu avem o concluzie, ci mai multe. Fiecare religie este o cale către Dumnezeu. Nicio cale către Dumnezeu nu este superioară alteia. Dumnezeu este peste tot, și chiar de are o mie de nume și o mie de chipuri, El/Ea este unul.

Dincolo de povestea iscusit spusă, *Regele, înțeleptul și bufonul* are meritul de a etala principalele precepte ale marilor religii, de a oferi un spațiu de dialog; iar în final ne ajută să înțelegem că *Lumea* e frumoasă tocmai pentru că e văzută altfel de fiecare dintre noi și pentru că noi, oamenii, suntem atât de diferiți. Dacă am fi la fel, dacă am avea același Dumnezeu, ar mai exista oare un dialog și o dorință de a-l cunoaște pe Celălalt?

Mihaela Gligor

Ionel Papuc, Monica Albu, Nicolae Jurcău, *Procesul decizional managerial în sfera educațională*, Cluj-Napoca, Edit. ASCR, 2011, 238 p., ISBN: 978-606-8244-15-0

Lucrarea reprezintă un eveniment editorial de referință, din cel puțin două importante puncte de vedere: în primul rând, pentru deosebita valoare a dezbaterii teoretice, metodologice și practice propuse, al cărei merit major este de a readuce în prim-planul atenției specialiștilor și a tuturor celor interesați de fenomenul educațional o problemă mereu de actualitate, iar în al doilea rând, pentru că acest volum se înscrie într-o impresionantă serie editorială pentru specialiștii din educație, reunind, în aceeași colecție, și alte importante contribuții științifice din domenii conexe managementului educațional, între care psihologia educațională, teoria și practica curriculum-ului, didactica funcțională sau consilierea educațională. Din această perspectivă, cartea se dovedește o lectură aproape obligatorie pentru oricine lucrează în domeniul educațional sau este interesat de modurile specifice prin care managementul educațional, în consonanță cu alte domenii teoretice, metodologice și practice din aceeași sferă, răspunde celor mai recente provocări din lumea educației contemporane.

Prin urmare, lucrarea a fost elaborată nu numai pentru a supune atenției practicienilor cercetările teoretice și rezultatele unor investigații actuale în domeniul managementului educațional, ci și pentru a oferi personalului didactic și specialiștilor din educație un instrument modern pentru practica lor managerială la nivel instituțional, precum și o reflecție problematizantă asupra strategiei de selecție a managerilor din învățământ, mai cu seamă a acelor din organizațiile universitare: „Instruirea managerilor, dezvoltarea și implementarea unor sisteme de evaluare a competenței manageriale, învățarea abc-ului managerial economic și aplicarea creativă a acestuia în domeniul educațional (preuniversitar și universitar) constituie primele etape obligatoriu de parcurs în asigurarea

succesului managerial. (...) Cartea de față își propune să ofere un instrument de lucru în strategia de selecție a managerilor în domeniul educațional, din organizațiile universitare, care să ia în calcul anumite dimensiuni de personalitate ale acestora în relație directă cu modul de luare a deciziilor, raportat la profilul modal de personalitate al organizației în care își vor desfășura activitatea” [p. 25–26 (*Introducere*)].

După ce revizuiesc noțiunea de management și urmăresc evoluția acesteia (Capitolul 1), autorii replasează acest concept, în termenii competențelor manageriale și ai tipurilor de management, în contextul contemporan al reflecției asupra trecerii de la empirismul educațional la revoluția educațională. Rolurile profesorului manager și tipurile de învățare, precum și principalele stiluri manageriale din mediul universitar (*autoritar, permisiv, consultativ, delegativ și participativ*) sunt permanent raportate la personalitatea managerului, la teoriile acțiunii și la actul decizional (Capitolul 2), ceea ce realizează trecerea la abordarea principalelor aspecte ale procesului decizional (Capitolul 3) și ale rolului deciziei în management (Capitolul 4), asigurând, în același timp, și coerența cadrului teoretic al întregii problematice în discuție. Autorii analizează câmpul semantic în cadrul căruia evoluează noțiunea de decizie și propun o foarte complexă tramă conceptuală a acesteia. Pornind de la istoricul teoriei deciziei, aceștia prezintă decizia ca pe o noțiune dinamică (3.2. *Structura funcțională a actului voluntar*) și procesuală (3.3. *Decizia ca proces*), observând că aceasta evoluează de la prelucrarea competentă a unei situații până la adaptarea ei în situații noi, în funcție de gradul de consonanță al principalelor componente decizionale: *decidentul, obiectivele, mulțimea alternativelor decizionale, mulțimea criteriilor de decizie și mulțimea consecințelor*. Exprimarea deciziei în planul cunoștințelor declarative este aceea care permite conceptualizarea acesteia și, mai apoi, transformarea ei, pe baza modelelor de acțiune, în obiecte ale deciziei, care presupun diferite alegeri ale variantelor de răspuns decizional, într-o ordine a derivării acțional-pragmatice care presupune mai multe faze: *faza de informare, faza de prelucrare a informațiilor, faza de elaborare a deciziei, faza de acționare și faza de autoreglare*.

Foarte documentate, înscriindu-se într-un cadru teoretic bogat și actual, Capitolul 3, mai ales în subcapitolul care tratează decizia ca proces, și Capitolul 4 (*Rolul deciziei în management*) poartă, deopotrivă, amprenta pragmatismului investigativ al cercetătorilor, care organizează un ansamblu coerent de răspunsuri la întrebările pe care le suscită inevitabil o lume a managementului educației în plină transformare și expansiune. Între acestea, își vor găsi răspunsuri, în Capitolul 3, problemele referitoare la: ierarhizarea elementelor de clasificare a deciziilor și diversele taxonomii subsecvente; metodele tradiționale, comparative și de optimizare în rezolvarea problemelor decizionale; criteriile de clasificare a problemelor de decizie; noțiunea de alegere; modelele explicării comportamentului decizional; modelele procesării cognitive în evaluarea performanțelor; tipologia deciziilor ș.a.

Ținând cont de cele două modele ale explicării comportamentului decizional, modelul *normativ* sau al *raționalității perfecte* și modelul *descriptiv* sau al *raționalității limitate*, autorii sintetizează un model al procesului decizional pe care îl folosește un decident rațional, iar în ceea ce privește modelele procesării cognitive în evaluarea performanțelor, autorii propun *modelul cognitiv fundamental al evaluării performanțelor*, descriindu-l în termenii a cinci procese fundamentale: *comportamentul observat, codarea informației despre comportament, stocarea informației, extragerea informației și integrarea informației*. Datorită multiplelor abordări privind tipologia deciziilor, acestea au fost sumarizate criterial, la sfârșitul celui de-al treilea capitol al cărții.

Rolul Capitolului 4, în ansamblul structurii volumului, este de a realiza trecerea de la partea teoretică din introducere (unde sunt stabilite ipotezele de lucru) și din primele trei capitole, la partea metodologică și aplicativă, din ultimele trei capitole: Capitolul 5 (*Model de selecție a managerilor de nivel intermediar în organizațiile universitare*), Capitolul 6 (*Metode utilizate în luarea deciziilor*) și Capitolul 7 (*Discuții asupra modelului de lucru*). În Capitolul 4, etapele analizei deciziilor (4.2) – *precizarea și definitivarea obiectivului, culegerea și analiza informațiilor, constituirea variantelor și a criteriilor de decizie, alegerea variantei optime de decizie, comunicarea deciziei și aplicarea și controlul deciziei* – se raportează atât la etapele procesului managerial decizional (4.1) – *recunoașterea și definirea problemei, construirea modelului, culegerea datelor necesare și execuția*

modelului, analiza și interpretarea rezultatelor obținute și recomandarea căii de urmat –, cât și la regulile actului decizional.

Aceste reguli țin de eficiența actului decizional (4.3), mai cu seamă în ceea ce privește asigurarea *continuității* procesului decizional și respectarea *principiilor manageriale* cunoscute: unitatea de comandă și control, concurența dintre autoritate și responsabilitate sau evitarea subordonărilor multiple. Tot într-un cuplu dialectic, sunt luate în considerare erorile care pot apărea în procesul decizional (4.4), respectiv tehnicile de ameliorare a calității actului decizional (4.5). După ce sunt clasificate erorile decizionale, la nivelul abilităților, al cunoștințelor și al regulilor, este luată în considerare, alături de alți factori care sporesc dificultatea luării deciziilor, relația de interacțiune dintre stres și procesul luării de decizii. În același timp, se subliniază că individualismul, centralizarea autorității și deficiențele în comunicare pot, la rândul lor, să determine apariția și în echipă a erorilor în luarea deciziei. Între tehnicile de ameliorare a calității actului decizional (4.5), sunt prezentate detaliat următoarele: *instruirea liderilor de discuții, stimularea și managementul controverselor, brainstorming-ul, tehnica de grup nominal, tehnica Delphi și grupurile electronice de decizie*.

Capitolul 5, de o remarcabilă acuratețe analitică, atât în ordinea delimitărilor conceptuale propuse, cât și în aceea a principalelor repere terminologice specifice, prezintă un model strategic de selecție a managerilor de nivel intermediar, în organizațiile universitare, pornind de la obiectivele modelului (5.1), continuând cu designul cercetării (prezentarea metodei de lucru și a eșantionului de participanți) (5.2) și încheind cu foarte nuanțate discuții asupra rezultatelor și cu analize extrem de pertinente asupra criteriului de eficiență managerială și asupra predictorilor (analiza scalelor din *CPI*, *ACL* și *LBDQ – XII*) (5.3). În prezentarea metodelor utilizate în luarea deciziilor (Capitolul 6), se pornește de la observația potrivit căreia modalitățile de luare a deciziilor demonstrează că „oamenii nu utilizează reguli logice în comportamentul decizional, fapt care infirmă principiul invarianței sau al consistenței logice în decizia rațională, conform căruia alegerea nu ar trebui să se schimbe din cauza modului de formulare a problemelor” (p. 173). Prin urmare, pentru identificarea celor mai bune metode de luare a deciziilor, autorii au conceput anumite probleme, pentru care managerii participanți la cercetare au dat exemple de aplicare a teoriilor. În analiza deciziilor, pe baza unor exemple de lucru, a fost ilustrat atât recursul la metodele *monocriteriale* (*elementare*, respectiv *bazate pe valoarea medie așteptată*), cât și folosirea metodelor *multicriteriale* (*compensatorii*, respectiv *non-compensatorii*), între care au fost prezentate *teoria multicriterială a utilităților*, *procesul ierarhiei analitice* (AHP) și *metoda ELECTRE*. Concluzia stabilește că, în procesul luării deciziilor, „esențial este ca decidentul să stabilească, în prealabil, dacă acceptă sau nu compensări între criterii. Dacă nu acceptă compensări, atunci el trebuie să folosească doar tehnici decizionale non-compensatorii” (p. 215).

Ultimul capitol (*Discuții asupra modelului de lucru*), cu valoare concludivă, reia ideile din *Introducere*, sumarizând exemplar toate observațiile necesare și specifice validării ipotezelor de lucru formulate anterior, în următoarea ordine de idei: obiectivul central al studiului (referitor la fenomenul sistemic al „crizei manageriale”, resimțit acut în primul rând în sistemul educațional), respectiv direcția metodologică și aplicativă centrală a cercetării, axată pe implementarea *Fișei de evaluare a calităților manageriale*, ca prim instrument de evaluare a competenței și a calităților manageriale, precum și pe identificarea altor instrumente de lucru (*Inventarul psihologic California – CPI*, *Lista de adjective a lui H.G. Gough – ACL* și *Chestionarul de descriere a comportamentului de lider – LBDQ – XII*), pe baza cărora să se poată realiza modele de selecție a managerilor, precum și predicții științifice ale calităților necesare managementului de nivel intermediar, într-o organizație educațională universitară.

Autorii consideră îndeplinite obiectivele propuse, subliniind, în capitolul final, că noutatea și valoarea lucrării sunt conferite, pe de o parte, de faptul că instrumentele de lucru aplicate au fost folosite „pentru prima dată pentru predicția performanțelor manageriale la managerii din organizațiile universitare” (p. 221), iar, pe de altă parte, de larga aplicabilitate a acestora, „ca punct de plecare în construirea unor noi modele de selecție profesională”: „Totodată, considerăm că prezenta carte deschide noi căi de cercetare asupra procesului decizional din domeniul educațional, care pot fi aplicate și la nivelul altor organizații, cum ar fi cele preuniversitare sau cele ministeriale” (p. 221).

În deplin acord cu autorii în privința actului managerial decizional, ca esență a procesului de management, impunând competența decizională, subliniem importanța competențelor decizionale

„acțional-situaționale” (Jonnaert, Ettayebi, Defise, 2010), respectiv a acelor competențe care se construiesc prin „acțiunile în situație” ale principalilor agenți manageriali, precum și a ansamblului cadrelor sale specifice de referință: sunt relativ predictibile, tangibile și, transpuse în cunoștințe declarative, ele pot deveni competențe explicite și efective. Competențele decizionale „acțional-situaționale” pot reprezenta, în opinia noastră, elementele fondatoare ale unei paradigme novatoare și în domeniul managementului educațional, ca perspectivă care combină teoriile acțional-pragmatice cu cele ale contextualizării datului educațional și ale raportării acestuia la dialectica dintre alegerile manageriale eficiente și comunicarea managerială persuasivă. În acest plan, apreciem că funcția de decizie înscrie managementul educațional pe coordonatele acțional-pragmatice ale managementului ca știință neo-retorică a interacțiunii umane și ca artă a transferului de idei, intenții și motive, reclamând și alte dimensiuni de organizare intrinsecă sau extrinsecă la fel de importante. Știință umană globală și denominator comun al tuturor domeniilor acțiunii eficiente, managementul educațional n-a conținut să furnizeze – și s-a dovedit capabil să reinnoiască neîncetat – atât un plan general al limbajului educațional, comun tuturor acțiunilor manageriale, cât și mijloacele necesare descoperirii sistematice a rațiunilor sau a motivelor prime și ultime ale eficienței intervențiilor educaționale în general. De altfel, însăși resurrecția teoriei generale a managementului educațional, de la sfârșitul secolului XX, s-a produs, în mare măsură, datorită efortului epistemologic de a oferi, cu regularitate, modele integratoare, la toate nivelurile de decizie și de acțiune privitoare la transformările vizate în planul cunoașterii și al educabilității. Mai mult, aplicabilitatea universală a teoriei managementului a transformat-o într-un fel de metalimbaj prin care să și vorbim despre diferitele arii ale experienței manageriale, precum și ale cunoașterii în mediul educațional modern și contemporan, și prin care să le și organizăm în același timp, în sens dezirabil. Configurarea unei dimensiuni acțional-pragmatice și retorico-discursive a teoriei managementului, la sfârșitul secolului trecut și la începutul acestui secol, s-a produs, așadar, mai cu seamă ca o remodelare a acestui domeniu în conformitate cu dezideratele epocii, respectiv prin reabilitarea teoriei managementului educațional ca teorie comprehensivă – subordonată teoriilor cunoașterii și ale comunicării – a argumentării alegerii (în ordine previzională), a acțiunii eficiente (în ordine decizională) și a comunicării argumentate și convingătoare (în ordine demonstrativă și persuasivă). Conținutul conceptual fundamental al lucrării vizează, prin urmare, din perspectiva procesului decizional, înțelegerea managementului educațional ca un domeniu managerial fundamentat gnoseologic, consolidat axiologic și reabilitat din punct de vedere deontologic și metodologic, în mediul educațional al diverselor sale acțiuni și intervenții decizionale.

Mircea Breaz

Charles A. Kupchan, *How Enemies Become Friends. The Sources of Stable Peace*, Princeton University Press, New Jersey, 2010, 448 p., ISBN: 978-140-083-441-9

Charles A. Kupchan, autorul lucrării *How Enemies Become Friends. The Sources of Stable Peace*, apărută în 2010 la Princeton University Press, este profesor de Relații Internaționale la Universitatea din Georgetown și membru al Consiliului pentru Relații Externe și al Centrului Internațional pentru teoreticieni „Woodrow Wilson”. Autorul a mai scris *Power in Transition. The Peaceful Change of International Order* (2001) și *The End of American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century* (2002), opere care se constituie în rădăcinile intelectuale ale cărții *How Enemies Become Friends. The Sources of Stable Peace*.

Război și pace. Două concepte antinomice care au marcat întreaga evoluție a umanității, au creat și distrus, au inovat și conservat, au aplanat sau au intervenit brutal în viața socială, politică și economică a lumii. Printr-o ciclicitate aproape permanentă, au schimbat sensul istoric, creând întregi epoci sau nimicind structuri milenare. Ca două entități mitice, războiul și pacea reprezintă de multe ori linia între viață și moarte, între progres și regres, între iubire și ură. Insidios, nihilist, războiul amenință frumusețea fragilă a păcii.

Noblețea păcii a pulsă de-a lungul secolelor în inimile împăraților și scriitorilor. Pledoaria pentru pacea stabilă converge și în jurul întrebării nodale a cărții lui Kupchan, și anume: cum pot statele surmonta rivalitatea geopolitică, pavând drumul către pacea stabilă, convertind competiția în prietenie?

Pentru a răspunde acestei întrebări, Kupchan teoretizează inițial o taxonomie a etapelor care configurează pacea stabilă. Reconcilierea între state începe cu un act al „acomodării unilaterale” sau o concesie pe care un stat o oferă altui stat, ca un gest de bunăvoință, precedat de un comportament „reciproc moderat” al statelor, care constituie breșa către cooperare. A treia etapă în accesarea la pacea stabilă caracterizează „integrarea societală” între statele partenere, aceasta facilitând generarea de „narrative politice” ale identităților comune și ale unui simț împărtășit al solidarității sociale.

Autorul etapizează trei condiții cauzale care permit dușmanilor să devină prieteni, și anume „reținerea instituționalizată” a statelor, „ordinea socială compatibilă”, predictor cu un grad mai înalt de încredere decât tipul de regim, și „cultura comună”. Kupchan definește formele pe care le poate îmbrăca pacea stabilă. Prima alcătuire incipientă a păcii stabile, în care adversarii consimt să reglementeze disputele pe cale amiabilă, este denumită de autor „rapprochement”, care evoluează într-o „comunitate a securității”, definită prin instituționalizarea unei panoplii de norme și reguli pentru gestionarea pașnică a relațiilor dintre state. Forma matură a păcii stabile desemnează o „uniune”, statele fuzionând într-o singură entitate politică, minimizând denotația frontierelor teritoriale. Consensul asupra ordinii este formalizat printr-o constituție, ce delimitează principiile care călăuzesc practica și comportamentul statelor.

Fiecare dintre aceste trei tipuri de pace stabilă este examinat printr-o sumă de cazuri istorice, care ajută la identificarea prerechizitelor care îngăduie păcii să prindă rădăcini și să dăinuie. Spre exemplu, Concertul Europei a funcționat ca o „comunitate a securității” din 1815 până în 1848, iar SUA reprezintă o ilustrare certificatoare a „uniunii”, din 1789 până în 1861.

Kupchan imaginează un continuum ale cărui extreme sunt anarhia internațională și societatea internațională. Punctele pe acest continuum sunt reprezentate, secvențial, de postulatele hobesiene despre politica internațională, precedate de reciprocitatea care poate îngrădi rivalitatea, proprie asumțiilor lui John Locke. Sistemul internațional evoluează în cele din urmă către o lume *deutschiană*, în care primează conglomeratul normelor și identităților comune, competiția geopolitică fiind biruită. Precizarea care se impune este că *How Enemies Become Friends* nu privilegiază o abordare teoretică, analiza autorului este eclectică, încercând să desprindă premise din multiple paradigme.

Prescripțiile *sine qua non* care edifică drumul către pacea stabilă subsumează faptul că diplomația este ingredientul critic pentru îndreptarea dușmanilor pe calea păcii. Interdependența economică deține un rol important în promovarea păcii, dar este subsidiară negocierii și diplomației. Celeritatea cu care statele antrenează respectul și concesiile mutuale este proba concludentă a unui parteneriat stabil, mai degrabă decât codificarea formală a caracteristicilor tipului de regim. Autorul dezavuează asumția conform căreia democrațiile liberale, considerate singular, sunt condiții necesare pentru pacea stabilă. *A contrario*, și autocrațiile pot construi parteneriate de lungă durată, similar democrațiilor. În acest context, Kupchan argumentează că SUA trebuie să evalueze caracterul de prietenie sau rivalitate al statelor pe baza analizei politicii externe a statelor mai degrabă, decât luând în considerare natura instituțiilor interne. Totodată, un argument grăitor pentru clădirea păcii stabile și pentru reconcilierea mutuală a statelor este reprezentat de afinitățile culturale și sociale ale statelor.

Cartea lui Charles Kupchan este un îndrumar care se adresează atât pertractărilor teoretice, cât și decidenților politici. „Epicentrul” demersului științific novator al autorului este pacea stabilă, a cărei taină poate transforma cele mai redutabile state adversare în state partenere. Pe scena maiestuoasă a Istoriei, maniheismul duce o luptă neostoită. Victoria va fi a păcii, deoarece, așa cum reia Kupchan din discursul lui Obama, „conflictele sunt create, conduse și susținute de oameni. Ele pot fi încheiate tot de oameni”.

Oana Albescu

Petru Derevenco, *Darwin și darwinismul*, Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2011, 190 p., ISBN: 978-973-133-992-4

Charles Darwin (1809–1882) este considerat cel mai celebru naturalist britanic, geolog și biolog. În anul 1992, într-o listă întocmită de astrofizicianul Michael Hart, cuprinzând cele mai influente 100 de personalități din ultimele milenii, Darwin a fost clasat pe locul al XI-lea, iar în lista celor 100 de mari britanici (*100 Greatest Britons*), întocmită de BBC, în anul 2002, în urma unui sondaj public, Darwin a ocupat locul 4.

De-a lungul vremii, în întreaga lume a apărut un număr impresionant de lucrări care fac referire la Darwin. Din acest motiv, scrierea unei cărți despre viața și opera lui Charles Darwin nu este deloc o sarcină ușoară. Ea necesită o vastă cultură generală și de specialitate, capacitate de sinteză și, de asemenea, multă răbdare pentru parcurgerea bogatului material bibliografic. Cercetătorul Petru Derevenco și-a asumat această sarcină și a reușit să elaboreze o carte bine documentată, atractivă, care îl îndeamnă pe cititor să caute noi informații.

Autorul este un nume binecunoscut între cercetătorii cu preocupări în domeniile fiziologiei psihoneuroendocrine, psihosomaticii, stresului, ergonomiei și al efortului fizic. În cei 60 de ani de activitate științifică, a publicat șase cărți și aproape 300 de articole. Este doctor în medicină, doctor docent și membru de onoare al Academiei de Științe Medicale din România. Deși pensionar, continuă să lucreze, fiind membru în colegiul de redacție al revistei clujene „Palestrica mileniului III” și susținând conferințe la galele clujene *Medicină, artă, cultură*.

După cum reiese din *Prefața* cărții și din primul capitol, lucrarea *Darwin și darwinismul* a fost realizată în anul 2009, cu ocazia aniversării a două evenimente memorabile legate de personalitatea lui Darwin: 200 de ani de la naștere și 150 de ani de la publicarea operei sale capitale, *Originea speciilor*.

Cu toate că în străinătate s-a scris mult despre Charles Darwin și despre operele sale, în România s-a publicat puțin pe această temă. Prima carte dedicată lui Darwin a apărut la mai bine de 60 de ani de la moartea sa – traducerea lucrării lui M. Prenant, *Darwin* (1946, Editura de Stat) –, fiind urmată, după mai bine de 10 ani, de o lucrare de popularizare a operei lui Darwin – *Ch. Darwin și teoria sa despre evoluția viețuitoarelor* (1959, Editura pentru răspândirea științei) –, iar prima traducere integrală a celei mai cunoscute lucrări a lui Darwin, *Originea speciilor*, a apărut în 1957 și a fost reeditată abia în 2007, la o editură mai puțin cunoscută (Editura Beladi din Craiova), orientată îndeosebi spre domeniul sociologiei.

După aniversarea a 150 de ani de la nașterea lui Darwin, în 1959, au fost traduse în limba română mai multe opere scrise de Darwin, printre care: *Călătoria unui naturalist în jurul lumii la bordul vasului Beagle* (1959), *Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu* (1962), *Variația animalelor și plantelor sub influența domesticirii* (1963), *Efectele fecundării încrucișate și ale autofecundării în regnul vegetal. Diferite dispozitive cu ajutorul cărora orhideele sunt fecundate de către insecte* (1964), *Diferite forme de flori de pe plante de aceeași specie. Plante insectivore* (1965), *Expresia emoțiilor la om și animale* (1967), *Descendența omului și selecția sexuală* (1967), *Mișcările și obiceiurile plantelor cățărătoare: capacitatea de mișcare la plante* (1970), *Formarea humusului sub acțiunea rămelor* (1977). Cu excepția primei cărți amintite, toate celelalte au fost publicate de Editura Academiei R. P. Române.

Am enumerat aceste volume pentru a ilustra ideea că, după o perioadă de aproximativ 10 ani în care s-a acordat atenție operelor lui Darwin (1959–1970), editarea lucrărilor sale nu a mai prezentat interes. În schimb, au început să fie publicate cărți despre viața lui Darwin – C. Motaș, *Charles Darwin. Viața și opera* (1972, Editura Științifică), D. Buican, *Charles Darwin. Părintele evoluționismului* (1999, Editura ALL), M. White și J. Gribbin, *Viața lui Darwin* (2004, Editura Lider) – și despre opera acestuia – F. J. Ayala, *Darul lui Darwin către știință și religie* (2008, Editura Curtea Veche), A. Gibbons, *Charles Darwin. Descoperă lumea lui Darwin citind jurnalul unui mus* (2008, Editura RAO) și M. Flonta, *Darwin și după Darwin. Studii de filozofie a biologiei* (2010, Editura Humanitas). Numărul lor este însă redus, având în vedere importanța operei lui Darwin.

Am menționat toate aceste lucrări din două motive: pentru a oferi o sursă bibliografică celor interesați de temă și, mai ales, pentru a aduce argumente în favoarea ideii că apariția în România a unei cărți precum *Darwin și darwinismul*, care cuprinde informații atât despre viața și opera lui Darwin, cât și despre evoluția științei înainte și după Darwin, era o necesitate.

Cartea este structurată în 12 capitole, extrem de dense și, din acest motiv, destul de greu de parcurs de o persoană care nu dispune de cunoștințe în domeniul evoluționismului, dar scrise într-un stil atractiv, îndemnând la căutarea de informații.

Primul capitol (*Noțiuni introductive*) evidențiază importanța contribuțiilor lui Darwin la dezvoltarea științei. Rolul operei lui Darwin rezultă din afirmația făcută „cu modestie” de Freud, conform căreia trei oameni de știință au întemeiat viziunea modernă asupra planetei și a vieții: Copernic – prin teoria heliocentristă, Darwin – prin conceptul evoluționismului, și Freud – prin psihanaliza și psihologia inconștientului (p. 7).

Foarte interesant și captivant este capitolul 2 (*Viața și personalitatea lui Charles Darwin*). Prin frânturile de viață pe care le include, cartea îl îndeamnă pe cititor să se documenteze în ce privește evenimentele care au condus la transformarea unui elev mediocru, pasionat de vânătoare, sport și distracții, dar cu foarte mult interes pentru biologie și geografie, într-un savant ilustru. Am avut curiozitatea de a citi autobiografia lui Darwin și am avut, astfel, ocazia să afl de ce, în loc să fie un medic de succes, așa cum dorea tatăl său, Darwin a ajuns un savant de renume în științele naturii: „Cum nu făceam nimic bun la școală, tata a avut înțelepciunea să mă retragă la o vârstă mai fragedă decât se obișnuiește și să mă trimită (în octombrie 1825), împreună cu fratele meu, la Universitatea din Edinburgh, unde am stat doi ani. Fratele meu își termina studiile medicale, deși nu cred că se gândea să le folosească vreodată în practică, iar eu fusesem trimis să le încep. Dar peste puțin timp m-am convins, din diferite împrejurări fără importanță, că tata avea să-mi lase destulă avere ca să pot trăi confortabil, cu toate că niciodată nu mi-am închipuit că o să fiu un om atât de bogat cum sunt. Dar această convingere a fost destul ca să-mi frâneze orice efort mai serios de a învăța medicina” [*Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu. Autobiografia (1809–1882)*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, disponibilă la adresa <http://www.scribd.com/doc/72205343/Charles-Darwin-Autobiografia-1809-1882-Ed-Academiei-RSR-1962>, p. 53].

Capitolul 2 cuprinde și un profil psihologic al lui Darwin, realizat pe baza răspunsurilor date de acesta vărului său Galton. Se remarcă aici răspunsurile la întrebările „Principală caracteristică”: „curiozitate, dar interes moderat pentru idei” și „Talente deosebite”: „niciunul în afară de spirit practic în afaceri financiare”. Privite în ansamblu, răspunsurile lui Darwin la chestionar dau impresia că el își subestima calitățile, mai ales că în același stil este redactat și următorul pasaj din *Autobiografie*, reprodus în carte: „Am tot atâta capacitate imaginativă și bun simț sau raționament cât are oricare avocat sau medic cu oarecare succes profesional [...] Cred că sunt superior majorității oamenilor obișnuiți prin aceea că observ lucrurile care scapă ușor atenției. [...] Sârguința mea a atins apogeul în ceea ce privește observarea și colectarea faptelor. Dar ceea ce e mult mai important, e că dragostea mea pentru științele naturale a fost neclintită și arzătoare. Însă această dragoste curată a fost mult ajutată de ambiția de a câștiga stima colegilor mei naturaliști” (p. 11–12). Ultimele două propoziții, împreună cu o altă afirmație făcută în *Autobiografie* – „În tot timpul vieții mele, cea mai înaltă bucurie și singura mea preocupare a fost munca științifică” (p. 126) – dezvăluie factorii care i-au asigurat lui Darwin succesul: dragostea pentru științele naturale, pasiunea pentru munca științifică și ambiția de a fi stimat de colegi.

Din capitolul 2 sunt dedicate patografiei lui Darwin. Se pare că, în copilărie, Darwin a suferit de sindromul Asperger, iar din acest motiv – după părerea profesorului de psihiatrie M. Fitzgerald – a avut capacitatea de a se concentra bine asupra activității sale, de a persevera și de a observa detalii, precum și energia de a-și dedica întreaga viață unui domeniu și independența față de felul în care a fost tratat anterior domeniul respectiv. Pe parcursul vieții, Darwin a prezentat o patologie complexă, cu simptome apărute din copilărie, agravată prin boli organice, infecțioase și tulburări psihosomatice. După părerea lui Petru Derevenco, o parte din patografia sa este de natură psihosomatică, legată de „furia reprimată față de tatăl său” și de conflictele interioare privind convingerile sale religioase fluctuante (p. 14).

Capitolul 3 (*Opera lui Charles Darwin*) trece în revistă principalele lucrări ale lui Darwin, de la *Călătoria unui naturalist în jurul lumii la bordul vasului Beagle* (publicată în 1837) până la *Viața lui Erasmus Darwin* (publicată în 1879). Pentru fiecare carte sunt prezentate informații despre modul în care a fost concepută, despre conținutul său și despre reacțiile specialiștilor față de tezele enunțate de Darwin, de la apariția lucrării și până în prezent.

În paragraful dedicat operei fundamentale a lui Darwin – *Originea speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență* – este discutată și relația dintre Darwin și Alfred Wallace, biologul britanic care, într-un articol scris în 1858 (deci cu un an înainte de apariția cărții lui Darwin), a expus teoria evoluției într-un asemenea mod încât Darwin, într-o scrisoare către geologul Lyell, a afirmat că „nu a văzut niciodată o coincidență mai frapantă” (p. 24). Societatea Linneană, convocată la 1 iulie 1858 de către prietenii lui Darwin, Lyell și Hooker, a recunoscut prioritatea lui Darwin în formularea teoriei evoluției. Darwin și Wallace au publicat un text împreună, iar în *Originea speciilor*, Darwin l-a citat pe A. Wallace de zeci de ori.

Dintre cărțile prezentate în capitolul 3, mă voi opri puțin asupra lucrării *Expresia emoțiilor la om și animale*, considerată a fi cea mai importantă contribuție a lui Darwin în domeniul psihologiei și apreciată, de mulți specialiști, ca un prim reper în istoria cercetării proceselor comunicării non-verbale (v. S. Chelcea, L. Ivan, A. Chelcea, *Comunicarea non-verbală: gesturile și postura. Cuvintele nu sunt de-ajuns*, București, Editura Comunicare.ro, 2005). Pentru a o scrie, Darwin a cerut părerea unor eminenți psihiatri britanici. În această carte, Darwin a emis ideea că fiecare emoție are o expresie facială universală, identică pentru toți oamenii, și a formulat concluzia: „Această stare mentală se exprimă cu o uniformitate remarcabilă, iar acest lucru este el însuși [...] o dovadă a similitudinii apropiate a structurii corpului și a dispoziției mentale ale raselor umanității” (p. 34). Darwin considera că emoțiile se transmit ereditar, teză contestată de neurofiziologii contemporani.

Capitolele 4 (*Predecesori și contemporani ai lui Darwin*) și 5 (*Urmașii lui Darwin*) plasează operele lui Darwin în contextul dezvoltării științelor. Savanții amintiți în carte, ale căror opere au fost publicate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, sunt grupați în trei categorii: predecesori și inspiratori, contemporani pro-evoluționiști și antidarwiniști. Un caz aparte este considerat Gregor Mendel, principalul fondator al geneticii și al teoriei eredității biologice, care nu a luat atitudine împotriva lui Darwin, dar nici nu a fost un adept al acestuia, fiind posibil să nu-i fi cunoscut opera.

Dintre autorii unor lucrări referitoare la opera lui Darwin sau continuatoare ale acesteia, apărute în secolul al XX-lea, sunt amintiți: T. Dobzhansky, J. Huxley, F. Ayala (autorul cărții *Darwin și evoluția științei și religiei*, tradusă în limba română în 2008), J. Coyre, R. Dawkins, D. Buican (autorul cărții *Charles Darwin. Părintele evoluționismului*, tradusă în limba română în 1999), J. Monod, F. Jacob, M. Flonta (filosof român, autor al cărții *Darwin și după Darwin. Studii de filozofie a biologiei*, apărută în 2010), J. Bauer, S. Pinker, E. Mayr, D. Dennett și S. J. Gould.

Un capitol aparte (capitolul 6 – *Trei genii. Opinii*) se ocupă de filosoful Friedrich Wilhelm Nietzsche, fizicianul Albert Einstein și fizicianul și cosmologul Stephen Hawking. În cărțile scrise de aceștia sau despre aceștia sunt căutate argumente care dovedesc influența exercitată de Darwin asupra lor, precum și citate care ilustrează părerile celor trei savanți despre concepțiile lui Darwin.

Capitolul 7 (*Teoria evoluției și orientările postdarwiniene*) începe cu enunțarea unor idei precursore evoluționismului. Sunt menționate, printre altele, concepțiile lui Carl von Linné („părintele taxonomiei”), ale naturalistului și cosmologului Georges-Louis Leclerc, conte de Buffon, și ale filosofului Denis Diderot. Apoi, sunt descrise teorii ale secolului al XX-lea care reformulează și dezvoltă teoria darwiniană: teoria sintetică a evoluției, teoria echilibrului punctuat, teoria neutralistă, neodarwinismul contemporan și sociobiologia. Foarte interesant este ultimul paragraf al acestui capitol, intitulat *Câteva domenii neexplorate în problematica evoluționistă*, care analizează legăturile teoriei evoluționiste cu medicina, stresul și homosexualitatea și deschide perspective pentru alte cercetări.

Capitolul 8 (*Psihologia evoluționistă*) conține o bibliografie de bază pentru cei care doresc să se familiarizeze cu psihologia evoluționistă. Aflată la frontiera dintre două discipline bine constituite – psihologia și știința evoluției –, această știință este o abordare a psihologiei în care cunoștințele și principiile biologiei evoluționiste sunt folosite la investigarea structurii minții umane (L. Cosmides,

J. Tooby, 1992, citați la p. 100). La baza psihologiei evoluționiste stau lucrările lui Darwin – care, în finalul operei sale *Originea speciilor*, a făcut predicția că psihologia va fi fundamentată pe ideea că fiecare capacitate mentală este dobândită trecând prin stagii succesive – și W. James, care, în *Principii ale psihologiei* (1890), a pus accentul pe rolul instinctelor.

Capitolul 9 (*Evoluția, biologia moleculară și genetica*) urmărește contribuția pe care biologia moleculară și genetica au adus-o la dezvoltarea evoluționismului. Biologia moleculară deplasează studiul fenomenelor evolutive de la nivel individual sau populațional la nivel molecular și celular. Ea a oferit evoluționiștilor numeroase dovezi experimentale privitoare la acizi nucleici, nucleotide și proteine. Cea mai importantă contribuție a biologiei moleculare este evaluarea distanței genetice sau a distanței evolutive dintre specii, pe baza datelor moleculare, de unde se poate deduce momentul divergenței speciilor. Conform predicției făcute de Octavian Popescu (2010, citat la p. 111): „Convergența dintre biologia moleculară și teoriile evoluției va fi, fără nicio îndoială, unul dintre evenimentele științifice fundamentale ale primei jumătăți a secolului al XXI-lea.”

Capitolul 10 (*Teoria evoluționistă în cultură*) cercetează impactul teoriei evoluționiste în diferite domenii ale științei și culturii. Sunt prezentate numeroase exemple din arhitectură (turnul „Swiss Re” din Londra, care se aseamănă cu un microorganism marin), literatura beletristică (de pildă, romanul *Charles Darwin. Descoperă lumea lui Darwin citind jurnalul unui mus*, scris de A. Gibbons și apărut în limba română în 2008, care repovestește aventurile din cursul călătoriei făcute de Darwin, între 1832 și 1835, pe nava Beagle, din perspectiva unui copil de 10 ani, mus pe această navă), arta cinematografică (precum filmul *Procesul maimușelor*, regizat de S. Kramer, bazat pe un fapt real: procesul de la Dayton, din 1925, în care profesorul Scopes a fost acuzat că preda teoria lui Darwin, contrazicând Biblia), artele plastice (volumul *Darwin's pictures. Views of evolutionary theory, 1837–1874*, publicat de J. Voss și L. Lantz, în care sunt examinate schițele, desenele și ilustrațiile personale ale lui Darwin, unele dintre acestea fiind preluate din lucrarea lui Darwin *Expresia emoțiilor la om și animale*).

Capitolul 11 (*Darwinismul, evoluția și creaționismul*) se concentrează pe relațiile dintre știință și religie, pe parcursul secolelor. Sunt redată părerile pe această temă a numeroși oameni de știință și ale unor slujitori ai bisericii. Merită a fi menționată o afirmație făcută de papa Ioan Paul al II-lea, în anul 1981, într-o scrisoare către Academia Papală de Științe: „Biblia încearcă să ne explice nu modul în care au fost create cerurile, ci cum se poate ajunge acolo” (p. 145).

Este precizată, în acest capitol, poziția lui Darwin față de religie. Deși în tinerețe (între anii 1828 și 1831) făcuse studii de teologie la Christ College din Cambridge, din cauza șocului produs de decesul fiicei sale preferate, la vârsta de 10 ani, și a probelor acumulate în favoarea evoluționismului, s-a desprins de credință, trecând la un agnosticism sceptic. Într-o scrisoare, în anul 1860, Darwin nota: „Nu am intenția de a scrie în mod ateist. Nu pot vedea niciun motiv pentru care un om sau alt animal nu ar fi putut fi produs [...] deloc sau incert prin alte legi și că toate aceste legi au fost în mod expres proiectate de către un creator inteligent” (p. 129).

Trebuie remarcate obiectivitatea menținută de autorul cărții, Petru Derevenco, în redarea faptelor și a opiniilor, capacitatea sa de a nu înclina balanța în favoarea propriei poziții, declarată în acest capitol: „Fiind ateu, adept al pozitivismului logic în spiritul lui K. Popper și dominat de scepticism, consider că știința evoluționistă, bazată pe darwinism, va domina în viitor societatea contemporană, influențând tot mai mult cultura și comportamentul uman” (p. 134).

În ultimul capitol (*Darwinismul în România*), sunt enumerate lucrările apărute în România despre viața și opera lui Darwin și manifestările științifice consacrate aniversării a 150 de ani de la și, respectiv, a 200 de ani de la nașterea lui Darwin.

Fiind discutată predarea evoluționismului în școli, este reprodus rezultatul studiului *Calitatea educației din învățământul universitar*, publicat în 2007 de Metro Media Transilvania, conform căruia, în momentul cercetării, 73% dintre elevii români din ultimele clase de liceu credeau că omul a fost creat de Dumnezeu, iar 60% considerau că religia explică cel mai bine apariția Universului și a omului (p. 151). Autorul cărții aduce argumente care susțin părerea sa că, în învățământul preuniversitar, ponderea acordată evoluționismului, darwinismului și postdarwinismului este insuficientă.

Cartea *Darwin și darwinismul* se încheie cu un foarte scurt capitol (nenumărat), intitulat *Concluzii generale și perspective*. Acesta sintetizează admirabil contribuția adusă de Darwin la dezvoltarea științei: „Teoria lui Darwin asupra evoluției nu explică totul. Ea generează controverse și polemici, dar oferă o imagine coerentă asupra lumii vii și a omului, fiind superioară altor explicații de natură mitologică, ideologică sau teologică” (p. 155).

Bibliografia cuprinde 100 de titluri de cărți și 113 titluri de articole, cărora li se adaugă alte titluri de lucrări, comentate sau doar menționate în *Note*.

Cartea *Darwin și darwinismul* se adresează unui public destul de restrâns, format din persoane dornice să își îmbogățească și diversifice cunoștințele, dar și dispuse să aloce mult timp pentru a se documenta, întrucât ea oferă extrem de multe informații, într-o formă foarte concentrată. Cu siguranță, aceste persoane o vor citi fără a o lăsa din mână și o vor relua de mai multe ori.

Având în vedere interesul mare pe care îl prezintă tema tratată, cred că ar fi deosebit de utilă restructurarea materialului într-o carte electronică (e-book), cu legături (link-uri) care să permită obținerea de definiții ale termenilor de specialitate folosiți și a mai multor detalii despre autorii citați și operele lor.

Monica Albu

Hanna Bota, *Ultimul canibal. Jurnal de antropolog*, București, Edit. Cartea Românească, București, 2011, 437 p., ISBN: 978-973-23-2940-5

Curiozitatea a fost cea care a împins-o pe Hanna Bota, antropolog și scriitor de succes, să străbată mări și țări până în celălalt capăt al pământului, în Arhipelagul Vanuatu din Pacificul de Sud, departe de coasta Australiei. Și curiozitatea aceasta, alături de dorința de a cunoaște „oamenii de pe glob care se află la cea mai mare distanță față de civilizația cunoscută de noi” s-au dovedit a fi ingredientele principale ale unei cărți cum nu e alta în cultura română. *Ultimul canibal* descrie o experiență autentică, senzațională; ne prezintă o lume de poveste, o incursiune în „copilăria omenirii”, însă, în același timp, ne prilejuiește o privire lăuntrică spre noi, cei moderni, oameni ai secolului al XXI-lea, care cu toată tehnologia și marile descoperiri am rămas, surprinzător, „sălbatici”. *Ultimul canibal*, deopotrivă jurnal al unei femei puternice, roman de aventuri și document antropologic de primă mână, ne arată, în cele din urmă, calea către simplitate și bucuria adevărată.

Demersul Hannei Bota este unul extrem de personal. „Nu voiam să fiu foarte obiectivă, obiectivismul înseamnă răceală, indiferență și dezinteres față de trăire; mă interesau oamenii în general, îi iubeam pe oamenii aceștia înainte să fi ajuns acolo, ei erau scopul călătoriei mele pentru care am investit, dincolo de bani, mult timp, pasiune, studiu” (p. 7).

După o călătorie lungă și extenuantă, Hanna Bota ajunge în Vanuatu, un loc aflat „la capătul lumii, doar câțiva metri și îți atârnă picioarele în gol”, cum ar spune mitologia antică. Află, destul de repede, că „în Vanuatu nu există timp fix [...], nu e vorba de dezorganizare, e ceva dincolo de asta, pare că e imposibilitatea unui popor de a trăi în cadrul limitelor temporale. Țara aceasta [...] trăiește fără să urmărească trecerea anilor” (p. 15). Pe de altă parte, dacă noi, cei din lumea civilizată, suntem mereu în criză de timp, pentru oamenii din Vanuatu, timpul este un dat: „[...] sunt bătrân pentru că am trăit mult, pentru că am avut *timp* să trăiesc, voi nu știți să trăiți, am văzut asta, voi doar alergați și vă grăbiți fără să apucați viața. Noi aici, noi *deținem* timpul, voi l-ați pierdut” (p. 222).

Însemnările Hannei ne oferă o imagine de început de lume. Tabu-uri, obiceiuri și ritualuri ciudate, despre care putem citi în cărțile antropologilor recunoscuți, au fost trăite pe viu de Hanna în decursul săptămânilor petrecute acolo. Miturile vanuateze, ceremoniile de trecere sau dansurile dedicate unui moment anume (precum dansul fertilității) sunt explicate în detaliu de Hanna Bota și, adeseori, sunt făcute trimiteri la lucrările antropologilor și ale istoricilor religiilor. Însă dincolo de explicația în sine, găsim o fărâmă de personal în fiecare dintre acestea: „Nu cred în primitivul bun și pur, cum se vehiculase ani la rând când începeau studiile antropologice să-și intre în drepturi, nu cred

nici în cel violent și rămas în afara evoluției, căci evoluție înseamnă nu doar tehnicizare, cred în cel pe care îl văd în fața ochilor mei – simplu, dar contemplativ, puternic vizavi de vicisitudinile vieții la limită, hotărât să supraviețuiască prin metodele cunoscute și transmise de strămoși de mii de ani, prea puțin decriptate de un vestic” (p. 229).

Alături de acești oameni, Hanna Bota trăiește experiențe deosebite. Își lasă deoparte „hachițele” și trăiește precum o fac și ei, mănâncă de trei ori pe zi *taro* sau ce se găsește în „menu”; ia lucrurile așa cum sunt, conștientă că „am venit să le studiez stilul de viață, nu am venit să schimb obiceiuri și să fac educație”. Le poartă hainele, trăiește în aceleași condiții ca și ei, îi tratează cu respect și reușește să și-i apropie; devine parte a satului, iar atunci când se simte rău, satul întreg știe și încearcă să o ajute. Rezultatele comportamentului firesc al Hannei apar de îndată: „am simțit căldura sufletească, emoția manifestată, bucuria lor de a mă avea printre ei. Mă priveau cu iubire, surprindeam tandrețe în ochii lor, grija de a-mi face bine, în felul în care cunoșteau ei binele” (p. 65). „Făceam parte și eu din istoria lor, cum ei vor face parte, întreaga mea viață, din istoria mea. Trebuia să îi iubesc măcar pentru atât” (p. 422).

Ultimul canibal poate fi citit în mai multe feluri. Poate fi considerat un extraordinar roman de aventuri. Avem în față, în fond, un erou modern, obișnuit cu – și poate dependent de – tehnologiile lumii secolului al XXI-lea, care lasă totul și pleacă într-o călătorie *inițiativă*, într-un loc aflat departe nu doar spațial, ci și temporal; o lume diferită într-un sens bun, o lume care își păstrează încă inocența și puritatea; în care „orice eveniment este un semn și orice semn este de înțeles” (p. 433). *Ultimul canibal* este, în același timp, un document antropologic extrem de important, deoarece aflăm detalii interesante despre o altă fațetă a lumii noastre, o lume „sălbatică” pașnică, un paradox demontat de însuși titlul ales de Hanna pentru actualul demers diaristic.

A găsit Hanna Bota ultimul canibal? După cum ea însăși mărturisește, „aș fi vrut ca, scriind despre ei, triburile uitate de vreme în munții vulcanici ai insulelor Pacificului, să scriu despre feroșii planetei noastre, dar i-am descoperit inocenți și blânzi. Atunci m-am trezit că, vizavi de ei, eu aparțin lumii de dincoace, noi fiind cei agresivi în dorința noastră de a pătrunde acolo și a-i *civiliza*, mirați că încă au frunze în loc de haine, că mănâncă șopârle la cină, că mai cred că-n pietre se ascund spirite gata să se răzbune dacă nu suntenerate în ceremoniile lor. În același timp, m-am descoperit iubindu-i, dornică să le pătrund sufletul ascuns în candoarea naivă a necunoașterii.”

Dincolo de toate elementele științifice noi aduse de jurnalul de antropolog al Hannei Bota, se cuvine a fi amintită *trăirea*. Citind *Ultimul canibal*, vei regăsi candoarea copilăriei – a ta și a omenirii – iar „cele ascunse de la întemeierea lumii” îți vor apărea într-o nouă formă, mult mai ușor de înțeles.

Mihaela Gligor

*** **Sociologie**, Lazăr Vlăsceanu (coord.), Iași, Edit. Polirom, 2011, 931 p., ISBN: 978-973-46-1815-6

Volumul *Sociologie*, apărut sub coordonarea profesorului Lazăr Vlăsceanu, reunește efortul unor specialiști din diverse domenii ale științelor sociale (sociologie, politologie, economie, demografie etc.) în a contura o lucrare despre „noua sociologie”, care se „constituie din acele analize [...] care sunt centrate pe comportamente, atitudini, valori, comunități, instituții și organizații ale lumii noastre actuale, adesea impregnate de configurări ale modernității târzii” (p. 13).

„Sociologia” pe care și-o propun autorii – Dragoș Paul Aligică, Camelia Beciu, Liviu Chelcea, Petronel Dobrică, Vasile Ghețău, Laura Grünberg, Adrian Hatos, Aura Matei, Mihai Păunescu, Tudor Pitulac, Monica Șerban, Claudiu D. Tufiș, Paula A. Tufiș, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Bogdan Voicu, Mălina Voicu –, având statutul de profesori, cercetători, doctori sau doctoranzi în sociologie în centre universitare precum București, Iași și Oradea – este una a „sociologiei reflexive», adică acel tip de sociologie care este publică și profesională, nu doar academică și informativă, deschisă și constructivă, nu doar autoreferențială, bazată pe opțiunea transferului critic și sistematic al cunoașterii sociologice în spațiul public al acțiunilor individuale și sociale” (p. 13). Volumul are un număr de

peste 900 de pagini, iar prin modul de organizare a discursului și a structurii pe părți, capitole și subcapitole reprezintă în fapt un tratat în care autorii își dezvoltă, folosind informații academice la zi, module teoretice și practice ale specializării lor în proiecte didactice și științifice. Fiecare capitol a fost realizat asemeni unei „micromonografii” dedicate domeniului analizat, în care se prezintă „teoriile reprezentative și metodologiile de cercetare cel mai adesea utilizate, sintetizează teoriile și enunțurile esențiale, prezintă bibliografii extinse și reprezentative și formulează «întrebări pentru continuarea reflecției» personale” (p. 14).

În elaborarea fiecărei teme, s-a luat în considerare „un set de principii unitare de abordare”, dintre care amintim: a) centrarea pe transformarea socială – în cadrul căreia s-au „propus explorări ale unor noi teme sociologice în expansiune, de la studiile de gen la sociologia corpului, și am urmărit să stimulăm atât nevoia de profesionalizare a sociologiei, cât și pe cea de reflexivitate a cunoașterii sociologice”; b) realizarea unor comparații – deoarece „comparațiile în *timp* și *spațiu* sunt un laitmotiv în oricare dintre temele analizate [...]. Invocăm istoricitatea (în timp) și globalitatea (în spațiu) ori de câte ori ne ajută să stimulăm «imaginația sociologică» a cititorului care trăiește în prezentul nostru cotidian”; c) individualism și holism metodologic – întrucât „în centrul analizei se află individul și societatea individualizată a vremurilor actuale”; d) reflexivitate – se propune o „sociologie reflexivă”. Raportarea referențială a autorilor la setul de principii s-a făcut în mod implicit sau explicit în cadrul construcției teoretice a temelor tratate de către aceștia.

Volumul este structurat în patru părți: I – *Sociologie și organizare socială*, II – *Identitate și diferență*, III – *Instituții*, IV – *Configurări*.

Punctul de plecare al primei părți îl constituie începuturile sociologiei ca știință socială și se ajunge la domeniile cunoașterii sociologice, iar apoi la relevanța cunoașterii sociologice. „În acest sens spunem că sociologia actuală este sau trebuie să fie reflexivă, adică include nu numai analize ale propriului obiect de investigare, ci și ale modului în care cunoașterea pe care o produce contribuie la construcția obiectului investigat. Analiza unui mod de organizare socială și analiza modului de implicare a cunoașterii sociologice în construcția acelei organizări sunt aspecte complementare ale reflexivității sociologiei” (p. 46). Urmează o comparație între sociologia clasică, care este una explicativă, fără a fi reflexivă, și sociologia contemporană, care reprezintă o întoarcere spre reflexivitate și dialog cu publicul. La baza cunoașterii sociologice științifice stau cercetarea socială și metodologia necesară desfășurării acesteia în condiții optime. „În ciuda acumulărilor teoretice și metodologice, fie în cadrul unei orientări dominante, fie în cealaltă, sociologia actuală continuă să se prezinte sub forma unei diversități de teorii și metodologii sociologice.[...] În prezent, ne aflăm în faza de reconstrucție teoretică a sociologiei în pas cu transformările care se produc în lumile noastre sociale” (p. 85).

Astăzi, se vorbește tot mai mult de faptul că societatea se află în plin proces de schimbare socială, iar conceptele cu care operăm sunt cele de globalizare și globalitate, întrucât „lumea socială modernă a devenit o lume a globalizării” (p. 129). Și cu toate acestea, în contextul societății contemporane, comunitatea, ca realitate socială, reprezintă singurul reper constant, datorită imposibilității de a da o definiție ultimă sociologiei, impedimentul datorându-se naturii obiectului de studiu – realitatea socială.

Prima parte a lucrării se încheie cu analiza conceptului de organizare socială, mai precis, cu organizațiile care ocupă un rol central în societate, deși acestea au devenit o „preocupare relativ târzie în sociologie”; astăzi, se pune accentul tot mai mult în abordările actuale pe managementul resurselor umane, în care aceste resurse devin un reper competitiv, întrucât „succesul și performanța organizațională sunt determinate într-o măsură mai mare de managementul resurselor umane decât de alte componente ale managementului” (p. 198).

În partea a II-a – *Identitate și diferență*, se aduc în discuție sociologia *gender*-ului și implicațiile acesteia în societatea actuală. „Impactul cercetărilor se vede la nivelul politicilor sociale, culturale, educative naționale, regionale sau globale, politici care sunt tot mai coerente și sensibile la aspectele legate de gen datorită suportului științific din ce în ce mai riguros și sistematic pe care sunt construite” (p. 244).

O altă temă tratată este cea a valorilor și a unei sociologii axiologice în care accentul se pune pe studiul contemporan al valorilor. Schimbarea axiologică în societatea contemporană „reprezintă un

proces de durată, însă continuu”, iar „modul în care valorile se structurează și tipul acestora sunt influențate și influențează dezvoltarea socială” (p. 287). O nouă temă – cea a structurii sociale, care ne aduce în atenție „modul în care societatea este organizată, mod care constituie contextul în care indivizii se poziționează în spațiul social, își definesc comportamentele și interacționează între ei” (p. 329). Alte două concepte care fac obiectul acestui capitol sunt cel de *stratificare socială* și cel de *mobilitate socială*.

Lumea contemporană ne este prezentată ca o lume a diferențelor, în care au loc permanente definiri și redefiniri ale normelor sociale, iar „redefinirea continuă a *devianței* și *conformității* are drept consecință reinventarea perpetuă a *normalității*” (p. 387). Se face astfel trecerea la tematica corpului și implicit la sociologia corpului, asupra căreia s-au aplecat câteva nume importante ale disciplinei, dintre care amintim: Michel Foucault, Jean Baudrillard, Erving Goffman, Marcel Mauss, Pierre Bourdieu, Norbert Elias, Bryan Turner, Anthony Giddens etc. Prin urmare, „sociologiei, cu accentul pus pe ceea ce este social, cultural, îi este astăzi imposibil să se sustragă fizicității, naturalului, biologicului. Spre beneficiul ei, sociologia a devenit astăzi prietenoasă cu problematica corporalității” (p. 410–411).

În partea a III-a a volumului – cea dedicată instituțiilor, se face o trecere în revistă a următoarelor sociologii de ramură: sociologia economică – și a importanței acesteia la dezvoltarea științelor sociale contemporane; sociologia politică – și a actorilor sferei politice: individul, societatea civilă, partidele politice și statul; sociologia cunoașterii – care astăzi a devenit o sociologie a reflexivității actorilor sociali; sociologia religiei; sociologia educației și disputa dintre sociologie și antropologie cu privire la modul de abordare al familiei.

În ultima parte, cea de a IV-a, se pune accentul pe diferitele tipuri de configurații care apar în societatea actuală în comunicarea socială – se evidențiază globalizarea informației și impactul acesteia asupra publicului și a societății contemporane consumatoare de mass-media; în urbanizarea actuală a orașelor; configurații demografice – impactul procesului de migrație la nivel global, teorii și efecte ale migrației, rolul statului în migrația internațională; prin modernizare spre modernitate în România, conturând repere pentru o sociologie a dezvoltării.

În final, autorii volumului *Sociologie* recunosc că și-au propus „doar o «sociologie» ce se vrea profesională în construcție, publică prin consecințe și individualizată în receptare”. În fond, acesta reprezintă doar un popas proiectiv asupra căruia „vom reveni periodic cu scopul de a surprinde noi transformări în societățile și sociologiile contemporane” (p. 15).

Tratatul *Sociologie* arată diferit față de numeroasele manuale de sociologie difuzate în ultimele două decenii de autori români sau străini, în primul rând prin structurarea modulară a discursului și în al doilea rând prin pledoaria pentru modernitatea și modernizarea discursurilor sociologice și a demersurilor empirice.

Florența Lozinsky

Stephen Young, *Capitalism moral. O reconciliere a interesului privat cu binele public*, Mihaela Moga și Bogdan Diaconu (trad.), București, Edit. Curtea Veche, 2009, 390 p., ISBN: 978-973-669-887-3

Din anul 2000, Stephen B. Young este director executiv al organizației Caux Round Table. Licențiat al Facultății de Drept de la Harvard, Young a predat și a practicat dreptul, fiind autorul unor lucrări despre obligațiile fiduciare și raporturile de reprezentanță dintre mandatar și mandant. De asemenea, el a abordat într-un mod sistematic conceptul de responsabilitate în diverse domenii, de la dreptul războiului până la problema statutului comunităților tribale native din Statele Unite. Stephen Young a lucrat pentru dezvoltarea economiei și a mediului rural din Vietnam, ca angajat al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională.

Lucrarea *Capitalismul moral. O reconciliere a interesului privat cu binele public* este structurată în două părți principale și cuprinde, într-o panoplie armonioasă, 14 capitole și patru anexe.

De menționat este faptul că ediția în limba română a volumului îmbogățește ediția în limba engleză apărută în 2003, prin capitolul *Capitalismul moral și marea criză financiară din 2008* și două anexe, care tratează „principiile de afaceri Caux Round Table pentru un mediu de afaceri responsabil” și „planul de reformă propus de Caux Round Table pentru restabilirea încrederii în sistemul financiar global”. Conform explicațiilor lui Stephen Young, „aceste texte suplimentare explică, pe de o parte, cerințele eticii și responsabilității în afaceri din perspectiva cauzelor și efectelor crizei financiare declanșate la nivel global în 2008, iar pe de altă parte, ele reformulează argumentele și temele de interes ale capitalismului moral în contextul piețelor emergente” (p. 13–14).

În cele două părți ale lucrării, autorul concepe demersul analitic riguros, pornind de la o sumă de întrebări relaționate motivației pentru etică în sfera afacerilor, indemnului pentru un sistem de piață liber moral și modului în care principiul responsabilității sociale poate căpăta concretețe și „se poate regăsi pe agenda celor care stabilesc politicile publice, în agenda liderilor de afaceri influenți și a managerilor care au putere de decizie în companii” (p. 9). Răspunsurile grăitoare conturează mai apoi un tablou complex, în care „capitalismul moral este cea mai bună cale de dezvoltare a economiilor în tranziție, deoarece principiile acestuia sunt valabile pentru orice tip de companie, ideea centrală a capitalismului moral fiind că succesul financiar sustenabil al unei companii depinde de măsura în care modelul său de afaceri încorporează principiul responsabilității sociale și al obligației de bună administrare” (p. 10).

În capitolul *Capitalismul moral și marea criză financiară din 2008*, Stephen Young identifică „goana după bani” ca fiind pivotul recrudescenței piețelor financiare care au generat criza financiară. În acest context, autorul aduce în discuție puncte de vedere interesante pentru a testa culpabilitatea banilor în agravarea situației economice globale. Spre exemplu, „mesajul filmului muzical *Cabaret* este tocmai acesta, *banii fac lumea să se învârtă*. Dar dacă așa stau lucrurile, înseamnă că banii poartă teribil responsabilitatea pentru toate fărâdelegile care lovesc lumea. Sfântul Paul spunea că *dragostea de bani este sursa tuturor relelor*, ceea ce înseamnă că nu banii propriu-ziși, ci noi înșine suntem adevărata cauză a răului și a nedreptății în lume. În același timp, Adam Smith considera că dorința de câștig nu determină în mod necesar rea-voință: *nicicând nu este omul mai bine intenționat decât atunci când își propune să câștige bani*” (p. 336).

Pentru a certifica modul în care „capitalismul moral presupune o zonă cât mai mare de întrepătrundere între virtute și propriul interes” (p. 32), autorul întrebuițează metoda comparației, ceea ce ne duce cu gândul la aserțiunea lui Tocqueville – „fără a face comparație, mintea nu știe cum să continue”. Prin parabola celor 3 meșteri, Young exemplifică modalitatea prin care „putem să ne găsim vocația în coincidența fericită dintre virtute și interes: întrebați la ce lucrează, primul meșter răspunde *cioplesc în piatră*, al doilea spune *zidesc*, iar cel de-al treilea *construiesc o catedrală pentru slava lui Dumnezeu*” (p. 30–31). Observăm așadar cum cuvintele celui de-al treilea meșter ilustrează că vocația poate emerge din virtutea împletită cu interesul individual.

Un alt aspect de noutate a ediției în limba română este dimensiunea factualității, reprezentată prin reiterarea Principiilor de afaceri Caux Round Table, care „definesc un mod de administrare al afacerilor, mod ce îmbină virtuți sociale cu interesul propriu și sunt o chintesență de cunoaștere morală, etică, filosofică și de drept din diferite tradiții, inspirate totodată de experiența oamenilor de succes” (p. 24). De remarcat este faptul că Organizația Caux Round Table consideră că comunitatea de afaceri joacă un rol important în ameliorarea condițiilor economice și sociale. Obiectivul organizației este demararea unui proces care identifică valorile împărtășite, reconciliază valori diferite și dezvoltă o perspectivă asupra unui comportament al afacerilor acceptat și respectat de toate părțile⁴.

Demersul academic al lui Stephen Young se constituie astfel într-o punte de legătură între două sfere care au fost de multe ori supuse la nivel teoretic mefienței în posibilitatea conlucrării și melanjului lor – prerechizitele etice și sistemul economic capitalist. De această dată, autorul nu s-a

⁴ *** *Principles for Business, Caux Round Table* – <http://www.cauxroundtable.org/index.cfm?menuid=8> (accesat 03.12.2011).

situat de partea unei tabere, ci a identificat soluții și argumente pentru a creiona ruajele capitalismului moral, ceea ce poate constitui o lecție de morală și un îndrumar pentru fiecare dintre noi: căutarea armoniei și echilibrului în toate situațiile din viața noastră.

Oana Albescu

Sorin-Tudor Maxim, *Peripatethice*, Iași, Edit. PIM, 2010, 200 p., ISBN: 978-606-520-881-0

„Ce interesant e să trăiești etic și ce anost să-l teoretizezi!”, scria cândva Constantin Noica – moralist de ocazie, profund și interesant. Această afirmație este unul dintre moto-urile cărții profesorului universitar sucevean Sorin-Tudor Maxim. Cititorul găsește în *Cuvântul înainte* o explicație pentru titlul său, dar și miza veritabilă a scrierii acesteia: „Intrăm într-o eră profund marcată de preocupări morale teoretizatoare. Când însă vor fi ele urmate de practici individuale și sociale pe măsură? Este principala interogație în jurul căreia se organizează și se structurează lucrările cuprinse în acest volum, care descriu mai degrabă «preumblări» filosofico-morale printre problemele considerate semnificative ce marchează acest început de secol și mileniu, decât să se pretindă sistematizări teoretice deosebit de savante. Mai mult, caracterul peripatetic al conținutului volumului este accentuat și de faptul că o parte semnificativă a gândurilor cuprinse aici sunt rezultatul unor comunicări științifice la conferințe naționale și internaționale ce mi-au purtat pașii de la Suceava la Iași, Timișoara și Sibiu sau de la Chișinău și Cernăuți la Volgograd, Praga și Poitiers. Astfel, chiar și titlul ales – PERIPAT ETHICE – nu mai este expresia unui gratuit joc de cuvinte” (p. 11).

Lectura volumului demonstrează că „plimbările” etice ale autorului au fost bogate și semnificative (nu numai sub aspect cantitativ și spațial), reflecțiile domniei-sale răspunzând unor teme de mare actualitate, amplu dezbătute în literatura de specialitate din țara noastră și din străinătate (Capitolul I – *Provocări etice în societatea bazată pe cunoaștere*; Capitolul II – *Despre toleranță și violență*; Capitolul III – *Etică și educație*; Capitolul IV – *Pentru o etică a responsabilității*). Ideea axială, din perspectiva căreia sunt avansate, argumentate și exemplificate aserțiunile paragrafelor ce alcătuiesc *Peripatethice*-le, o considerăm a fi următoarea: „[...] valorile centrale în jurul cărora ar putea să se ierarhizeze întregul referențial al omenirii secolului nostru trebuie să fie valorile morale” (p. 10). Sintagma-cheie, care reverberează pe tot parcursul cărții, este aceea a „condamnării la responsabilitate” – complementară celebrei „condamnări la libertate” a lui Sartre. În fond, ce este libertatea fără responsabilitate (față de celălalt/ceilalți?). „*Omul-om* – scrie Sorin-Tudor Maxim – nu poate să existe ca libertate absolută, în afara legilor morale care îi descriu spațiul responsabilității, fără a se dezice de el însuși, fără a renunța la umanitatea sa, fără a înceta de a mai fi om” (p. 185).

Autorul *Peripatethice*-lor a ales pentru „plimbările” sale etice câteva „alei centrale” ale tematizărilor contemporane de profil, dintre care enumerăm: raportul dintre identitate și alteritate; relativizarea valorilor și pluralismul eticilor; relația libertate-responsabilitate-constrângere; provocările eticii afacerilor; moralitatea, comunicarea și argumentarea; morala, educația și politica; toleranța și violența; filosofia românească, educația și formarea conștiinței morale; în fine, *responsabilitatea* – piatra unghiulară a „stațiunilor drumului” pe care le parcurge cartea. Este elocvent doar să privim conceptele de pe coperta I (*etică, responsabilitate, morală, conștiință, om*) și pe cele de pe coperta a IV-a (*cunoaștere, toleranță, cultură, comunicare, societate*), pentru a avea deja schematic reperele teritoriului pe care l-a străbătut, cu multă competență și înțelegere pentru semenii săi, Sorin-Tudor Maxim. Cele 125 lucrări care alcătuiesc bibliografia de la final (p. 192–200), sunt și ele grăitoare din acest punct de vedere.

Întregul demers al lucrării pare să se înscrie în parametrii unei *etici a rezonabilului*, prefigurată în ultimii ani și de alți autori, o etică deschizătoare de căi spre modelarea moralei și, mai ales, a *moralității*, ultima fiind în general înțeleasă ca trăire experiențială spontană a imperativelor și preceptelor morale. Este firească privirea spre viitor, în contextul în care „Amploarea responsabilității morale este imens crescută, în condițiile în care viitorul omenirii este amenințat de atotputernicia

tehnologiilor; numai că este extrem de dificil de a-i determina conținutul. Dificultatea este percepută foarte clar de Bernard Sève când se întreabă: «Cum să integrăm responsabilitatea față de viitorul îndepărtat în parametrii deciziei?». Iată o întrebare care își mai așteaptă încă răspunsul din partea teoriei morale” (p. 191).

Ionuț Isac

Yunus Muhammad, *Dezvoltarea afacerilor sociale*, Bogdan Diaconu, Mihaela Moga și Ruxandra Apetrei (trad.), București, Edit. Curtea Veche, 2010, 192 p., ISBN: 978-606-588-043-6

Yunus Muhammad, laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 2006, supranumit și „bancherul săracilor”, redă, în colaborare cu Karl Weber, povestea sensibilă a unei noi paradigme și a unui nou mod de înțelegere a afacerilor, care încetează a mai fi catalizatoare a profitului și a beneficiilor pentru un singur talger al sistemului economic – bancherii și oamenii de afaceri. Yunus Muhammad prezintă ruajele unui proiect novator, fezabil și de succes al dezvoltării afacerilor, în care variabilele prioritare sunt programele de microcreditare, eradicarea sărăciei, demnitatea oamenilor, valorificarea potențialului acestora.

În cele nouă capitole care prevestesc „sfârșitul sărăciei”, autorul discută despre „stabilirea unui model de afaceri capabil să asigure în egală măsură rentabilitate și să le ofere celor săraci sau grupurilor defavorizate ale societății servicii utile: îngrijirea sănătății, servicii financiare, acces la tehnologii informaționale” (p. 84).

Impresionat de recrudescența situației economice a locuitorilor din Bangladesh, Yunus Muhammad, profesor de economie, fondează Grameen Bank în scopul acordării de împrumuturi financiare săracilor sau cerșetorilor, încurajându-i pe aceștia să întrebuințeze banii primiți pentru dezvoltarea unei afaceri proprii. Muhammad era motivat de faptul că „sărăcia este rezultatul deficiențelor instituțiilor pe care le-am întemeiat. Este cazul instituțiilor financiare. Băncile fondate refuză să acorde servicii financiare pentru două treimi din populația globului, pentru că nevoiașii nu sunt solvabili” (p. 11). Interesant este faptul că „programele de microcreditare” s-au dovedit a fi sustenabile și în contextul crizei economice globale, iar Grameen Bank, fondată în 1974, are în prezent filiale în Statele Unite ale Americii.

Pe parcursul volumului, autorul atrage atenția asupra faptului că nu dezavuează noțiunea de profit sau modelul tradițional de concepere a afacerilor, însă noblețea și sensibilitatea care îl caracterizează îl determină să-i sfătuiască pe oamenii de afaceri: „hai să le oferim celor săraci ajutorul de care au nevoie pentru a scăpa de sărăcie. De îndată ce ajung în clasa de mijloc, chiar vă rog să le vindeți servicii și bunuri, ca să obțineți astfel un profit frumușel. Însă, înainte de a-i exploata, așteptați să iasă din sărăcie. Așa e cel mai corect” (p. 33).

Pentru comprehensiunea caracteristicilor afacerilor sociale, autorul evidențiază pe parcursul volumului distincțiile dintre acestea și organizațiile neguvernamentale, „ce depind de acțiuni filantropice sau donații caritabile”, întreprinderi sociale, antreprenoriat social, care „se referă de obicei la diferite companii orientate către maximizarea profitului” (p. 23). Și noțiunea de responsabilitate socială corporatistă are valențe distincte, „vizând crearea unor fonduri de caritate pe care unele companii axate pe maximizarea profitului doresc să le folosească pentru a ajuta comunitățile locale” (p. 30).

În paginile următoare, Muhammad include într-o taxonomie principiile care definesc în mod apodictic responsabilitatea companiilor. Conform acestora, afacerile trebuie să considere prioritară siguranța la locul de muncă, prevenirea poluării mediului și reverența prescripțiilor sociale și politice trasate de autoritățile naționale și internaționale.

Yunus Muhammad conturează prerechizitele viitorului în care se vor impune afacerile sociale, anul 2030 anunțând spre exemplu „o lume în care nimeni nu va mai trăi în sărăcie, o lume în care oceanele, izvoarele și atmosfera nu vor mai fi poluate, o lume în care niciun copil nu va mai adormi

flămând, o lume în care niciun om nu va mai muri prematur din cauza unei boli ce putea fi evitată, o lume în care oricine va avea acces facil la educație” (p. 184). Afacerile sociale pot reprezenta soluția pentru criza economică globală, având potențialul de a creiona o nouă structură economică prin „completarea cadrului teoretic construit aproape pe jumătate al capitalismului” (p. 179).

Exegeza lucrării *Dezvoltarea afacerilor sociale* certifică faptul că „afacerile sociale înseamnă bucurie. Yunus oferă o mulțime de idei, dar și sfaturi practice pentru cei care sunt gata să se implice în universul afacerilor sociale. În anii ce vor veni, este cert că afacerile sociale vor deveni parte integrantă a structurilor noastre economice și vor schimba în mod pozitiv viețile multor oameni.”

Pledoarie pentru moralitate și corectitudine în afaceri, lucrarea lui Yunus Muhammad pornește de la asumția că „sărăcia nu este creată de nevoiași, ci de circumstanțe, iar asta spune ceva despre potențialul ființei umane” (p. 12). Volumul autorului, infuzat de dragostea agape, de altruism și apreciere pentru persoanele care sunt afectate de pauperitate, prezintă așadar traiectoria succesului afacerilor sociale, rațiuni pentru care trebuie să se regăsească în lecturile și agenda celor mai influenți oameni de afaceri ai lumii.

Oana Albescu